

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

“Eleven som stafettpinne”

***En kvalitativ studie om professionellas upplevelser
av samverkan mellan socialtjänsten och skolan i
arbetet med problematisk skolfrånvaro.***

Lovisa Persson

Kandidat uppsats SOPB63

VT 2023

Handledare: Anna Rypi

Abstract

Author: Lovisa Persson.

Titel: “Problematic absence from school in students - Professionals’ experiences of collaboration between social services and school”

Supervisor: Anna Rypi.

Keywords: Problematic school absence, cooperation, school, social services.

The aim of this study is to create understanding of how professionals experience the collaboration between social services and school functions in regards to pupils that have problematic school absenteeism. The study focuses on a social services office and two schools in a small town in Södermanland, Sweden. The method was qualitative and based on six semi-structured interviews with social workers, school counselors and school- and family coordinators. The coordinators, specifically, were identified as a profession unique to the county in question and a result of recent initiatives taken towards improving collaboration efforts between county schools and social services. I have drawn attention to the fact that professionals define problematic school absence differently and have different approaches to the problem, which create obstacles in the cooperation between the social services and the schools. The result suggests that present collaboration efforts do pay off while also having room for improvement. The study also draws attention to the role and function of school- and family coordinators and in their presumable impact on cross-professional collaborative efforts. The study also suggests further development of the collaboration.

Förord

Jag vill börja med att säga ett stort tack till alla professionella som tagit sig tid till att medverka i studien. Utan era åsikter, erfarenheter och upplevelser hade denna studie inte kunnat genomföras. Eran medverkan har bidragit till ny kunskap inom området. Jag vill även tacka min handledare Anna Rypi som väglett och stöttat mig genom studien.

Tack återigen!

Innehållsförteckning

1. Problemformulering, Syfte & Frågeställningar.....	1
1.1 Problemformulering.....	1
1.2 Syfte och Frågeställningar.....	2
2. Bakgrund.....	2
2.1 Lagar och lagrum.....	2
2.2 Riktlinjer i den studerade kommunen.....	3
3. Forskningsläget.....	4
3.1 Problematisk skolfrånvaro.....	4
3.2 Samverkan.....	6
3.3 Samverkan mellan socialtjänsten och skolan.....	8
4. Teoretiska utgångspunkter.....	9
4.1 Gräsrotsbyråkratens handlingsfrihet.....	10
4.2 Handlingsutrymme.....	11
4.3 Symbolisk interaktionism.....	11
4.3.1 Social interaktion och definition av situationen.....	12
4.3.2 Roller.....	13
4.4 Teoretiskt ramverk.....	14
5. Metod & Metodologiska överväganden.....	15
5.1 Metodval.....	15
5.2 Urval.....	15
5.3 Avgränsningar.....	16
5.4.1 Intervjuguide.....	16
5.4.2 Genomförande.....	16
5.4.3 Databearbetning och analys.....	18
5.5 Tillförlitlighet.....	18
5.6 Forskningsetiska överväganden.....	20
5.7 Metoddiskussion.....	21
6. Resultat och analys.....	22
6.1.2 Vikten av att undersöka mönster i problematiken.....	25
6.1.3 Konsekvenser av problematisk skolfrånvaro.....	27
6.1.4 Utvecklingsmöjligheter.....	28
6.2.1 Upplevelser av den befintliga samverkan.....	29
6.2.2 Eleven som stafettpinne.....	30
6.3 Främjande faktorer i samverkan.....	32
6.3.1 Ansvarsfördelning och samordnad individuell plan.....	32
6.3.2 Kommunens unika funktion.....	33
6.4 Hinder i samverkan.....	35
6.4.1 Osammanhängande samverkan.....	35

6.4.2 Oförutsägbarhet.....	37
6.4.3 Sekretess och bristande återkoppling.....	38
6.5 Sammanfattning.....	40
7. Avslutande diskussion.....	41
7.1 Diskussion.....	41
7.1.1 Samverkan.....	41
7.1.2 Teorier.....	43
7.2 Förslag på vidare forskning.....	43
7.3 Tips till utveckling av samverkan.....	44
8. Referenser.....	45
9. Bilagor.....	49
9.1 Informationsbrev.....	49
9.2 Intervjuguide.....	50

1. Problemformulering, Syfte & Frågeställningar

1.1 Problemformulering

Problematiske skolfrånvaro i grundskolan är ett växande samhällsproblem som är lika invecklat och komplicerat som orsakerna bakom den. Skolfrånvaro är ett individuellt och komplext fenomen där motivet till frånvaron ofta är ett samspel av faktorer som ömsesidigt påverkar varandra. Alla elever har olika bakgrund och förutsättningar, vilket inverkar på lösningen till den komplexa problematiken (Skolverket 2022). Det finns ingen generell metod att använda i arbetet med att höja elevens närvaro utan det är elevernas behov som styr tillvägagångssättet. Olika professioner använder sig av olika verktyg för att ta sig an problematiken. Ett centralt verktyg är samverkan. Samverkan innebär att olika aktörer som har till uppgift att hjälpa och stödja barn och ungdomar arbetar tillsammans mot ett gemensamt mål (Danermark 2000).

Enligt Skolverket (2022) kan ökningen av frånvaron de senaste åren ha ett samband med corona-pandemin. En nationell kartläggning av Skolverket (2021) visar att fyra procent av eleverna i grundskolan hade över fem procent ogiltig frånvaro under höstterminen 2020. 2015 visade Skolinspektionens (2016) kartläggning att cirka 18 000 elever i de obligatoriska skolformerna hade ogiltig skolfrånvaro vid upprepade tillfällen. Skolfrånvaro är inte endast en växande problematik i Sverige. I Danmark rapporterades att 14 procent av eleverna i grundskolan var frånvarande över tio procent under läsåret (Cabo Donnow et al. 2020). I samband med ökad skolfrånvaro visar forskning på kunskapsstapp hos elever i grundskolan. Något som ökar risken för negativ utveckling med risk för framtida utmaningar för eleven (Skolverket 2022). Ofullständig skolgång, sämre relationer och problematik med fysisk eller psykisk hälsa är exempel på utmaningar som problematisk skolfrånvaro kan leda till för eleven (SOU 2016:94).

Sannolikheten att problematisk frånvaro leder till kortsiktiga och långsiktiga risker för eleven är hög. Det innebär att ett stort ansvar placeras i olika professionella händer vid samverkan. I majoriteten av kommunerna i Sverige finns det riktlinjer för vilka aktörer som ska kontaktas vid problematisk skolfrånvaro och hur dessa ska samverka (SOU 2016:94). För att samverkan

mellan olika professionella aktörer ska bli gynnsam för eleven krävs det ett likställt engagemang, respekt, förståelse och kunskap. Men med samverkan kommer även en del utmaningar, då olika synsätt kan väcka intressekonflikter mellan de olika aktörerna (Ek et al. 2017).

1.2 Syfte och Frågeställningar

Syftet med undersökningen är att förstå hur samverkan mellan socialtjänsten och skolan fungerar i arbetet med problematisk skolfrånvaro.

Frågeställningar;

- Hur definierar olika professioner problematisk skolfrånvaro?
- Hur upplever olika professioner samverkan kring problematisk skolfrånvaro?
- Vilka upplevelser har de professionella av hinder för en god samverkan?

2. Bakgrund

I följande avsnitt presenteras bakgrund till forskningsläget och analysen. Bakgrunden kommer att presentera lagar och lagrum samt riktlinjer i den studerade kommunen.

2.1 Lagar och lagrum

Skollagen styr det som gäller skolväsendet och reglerar vilka rättigheter och skyldigheter barn och vårdnadshavare har i förhållande till skolan. I Sverige omfattas alla bosatta barn av skolplikten (Skollagen 2010:800 7 kap 2§). Skolplikten innebär att barn från sex års ålder har rätt till kostnadsfri utbildning och har skyldighet att gå i skolan från förskoleklass till årskurs 9 (Skollagen kap 7 3§). Skolplikten beskrivs som en hörnsten i det svenska utbildningssystemet. För att klara utbildningen är förutsättningen att eleven är närvarande i utbildningen. Vid skolfrånvaro ska elevens vårdnadshavare kontaktas eftersom de bär ansvaret att skolplikten följs. Men det är skolans huvudman som ansvarar för barnens rätt till utbildning och rätten att slutföra utbildningen (SOU 2016:94).

Enligt 29 kap 12 § Skollagen ska skolan samverka med andra samhällsorgan, organisationer och andra som berörs av att ett barn far illa eller riskerar att fara illa. I Socialtjänstlagen

(2001:453) kap 14 1§ framgår det att myndigheter och yrkesverksamma har en skyldighet att göra en orosanmälan om de får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Socialtjänsten ska även samverka med andra samhällsorgan, organisationer och andra som berörs av att ett barn far illa eller misstänks fara illa.

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) gäller övergripande för all samverkan mellan olika myndigheter. Enligt Offentlighets- och sekretesslagen 10 kap 1§ krävs det ett samtycke från den enskilde individen för att verksamheterna i samverkan ska kunna utbyta information mellan varandra. Myndigheter och yrkesverksamma får endast bryta sekretessen om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet, men då krävs det först en sekretessprövning (Offentlighets- och sekretesslag kap 10 2§).

2.2 Riktlinjer i den studerade kommunen

Enligt Skollagen (SFS 2010:800) kap 7 21§ ansvarar hemkommunen för att skolpliktiga barn ska få föreskriven utbildning. Kommunen är "huvudman" för skolan. Enligt Skollagen kap 7 22§ ansvarar huvudmannen för att elever i förskoleklass, grundskolan och grundsärskolan får möjligheten att fullgöra sin utbildning. Under 2021 gjorde utbildningsförvaltningen i den granskade kommunen ett styrdokument för ökad närvaro i grundskolan. Styrdokumentet är en plan som tydliggör vad olika professioner ska göra för att öka elevens skolnärvaro.

Styrdokumentet består av aktiviteter som varje profession ska genomföra när elevfrånvaro uppmärksammas.

Den studerade kommunen har Utbildningsnämnden, Vård- och omsorgsnämnden och Kultur- och fritidsnämnden under 2018 beslutat om riktlinjer för samverkan. I dessa framgår det vilka skyldigheter vardera verksamhet har gentemot barn och unga i kommunen. Styrdokumentet redovisar verksamheternas uppdrag i förhållande till samverkan. Utbildningsverksamhetens uppdrag grundar sig i främjandet av elevers utveckling och hänsyn till elevers olika behov. Socialtjänsten ansvarar för att tillgodose att barn och ungdomar får det stöd de behöver. Vid samverkan mellan skola och socialtjänst bär skolan ansvaret för att tillgodose elevens rätt till utbildning och vid misskötsel av skolplikten ska skolan undersöka orsakerna till frånvaron. Om skolan tillsammans med elevens vårdnadshavare inte lyckas få tillbaka eleven till undervisning ska socialtjänsten kopplas in genom en orosanmälan. Samverkan innebär att verksamheterna arbetar tillsammans för att hitta relevanta insatser till eleven.

3. Forskningsläget

I detta avsnitt presenteras forskning om hur problematisk skolfrånvaro definieras, orsaker och konsekvenser av problematiken. Dessutom presenteras forskningsläget avseende möjligheter och hinder i samverkan. Slutligen presenteras forskningsresultat om samverkan mellan socialtjänst och skola.

3.1 Problematisk skolfrånvaro

Problematisk skolfrånvaro kan definieras på olika sätt. Ett sätt är genom att definiera problematisk frånvaro som en risk för negativ inverkan på elevens utveckling i förhållande till utbildningens mål (Skolverket 2021). Det kan även definieras som en ovilja eller oförmåga hos eleven att fysiskt ta sig till skolan (Cabo Donnow et al. 2020). Enligt Gren Lindell (2021) blir frånvaron problematisk när eleven har missat minst 25% av den totala skoltiden på två veckor eller är frånvarande i minst tio dagar under en 15-veckors skolperiod, där eleven dessutom haft svårt att delta på lektioner under de senaste två veckorna.

Problematisk skolfrånvaro är ofta svår att komma tillrätta med eftersom det kan vara ett tecken på en rad saker. Några av dessa är inlärningssvårigheter och problem med fysisk eller psykisk hälsa (SOU 2016:94).

Mycket av forskningen om problematisk skolfrånvaro behandlar orsakerna till den. Orsakerna till frånvaron behöver undersökas eftersom det annars blir svårt att värdera vilken eller vilka insatser som är relevanta för eleven. Orsakerna kan vara många där individen är den avgörande faktorn för vilken problematik som finns. Därför är det av betydelse att de professionella som arbetar med frågan har ett brett perspektiv vid identifiering av de bakomliggande orsakerna. Forskningen synliggör att skolrelaterade, sociala och individuella faktorer är centrala bakomliggande orsaker till problematisk skolfrånvaro (SOU 2016:94).

Psykisk ohälsa är en individuell faktor som diskuterats omfattande vid problematisk skolfrånvaro. Forskning visar att det är en individuell problematik som kan ta sig i uttryck på olika sätt. Folkhälsomyndigheten (2018) visar att psykisk ohälsa fördubblats sedan 1980-talet. Cirka 20-30% av barn och ungdomar som är i behov av extern hjälp från samhället får behandling för sin psykiska ohälsa (Widmark et al. 2011). Psykisk ohälsa kan definieras som emotionell instabilitet och är förekommande bland elever som har

problematisk skolfrånvaro. Några centrala symptom inom psykisk ohälsa är ångestproblematik och depression (Havik et al. 2015).

Vid problematisk skolfrånvaro undersöker verksamheter elevens familjesituation.

Dysfunktionella familjemönster såsom konflikter i hemmet kan innebära att elevens välmående påverkas. Vid misstanke om problematik i hemmet blir det därmed, enligt Pijl et al. (2021), extra viktigt att undersöka underliggande orsaker till elevens frånvaro. Cabo Donnow et al. (2020) förklarar att ett bristande engagemang från föräldrarna gällande elevens skolgång är en av orsakerna till ökad frånvaro. Forskning visar att vårdnadshavare kan uppleva att eleven gör mer nytta i hemmet än i skolan och väljer därmed att behålla eleven hemma (Arvidsson & Vesterberg 2020). Enligt Karlberg et al. (2022) kan föräldrarnas utbildning och ursprung ha kopplingar till elevens frånvaro i skolan. Elever med föräldrar som inte genomfört högskoleutbildning eller har en förälder som inte är född i Sverige, visade sig ha en större risk för problematik med frånvaro än elever med högskoleutbildade föräldrar.

Sociala faktorer inbegriper individens sociala relationer, där kompisar i skolan är viktiga för elevens välmående. Elever med dåliga relationer eller rädsla för att bli mobbad, väljer oftare att stanna hemma från skolan (Havik et al. 2015). Enligt Cabo Donnow et al. (2020) finns ett samband mellan svårigheter att få vänner och risk för isolering och därpå följande problematik i skolgången. Att inte gå till skolan blir räddningen från att behöva vara socialt isolerad i skolan. Elevens känsla av sammanhang och tillhörighet är viktiga för att undvika skolfrånvaro.

Elever som har svårigheter att ta sig till skolan kan påverkas negativt av den rådande skolplikten. Arvidsson & Vesterberg (2020) beskriver att skolplikten innebär att alla elever måste vara närvarande på ett eller annat sätt i skolan. Skolplikten upphör först när eleven har uppnått skolans kunskapskrav eller blir myndig. Skolplikten kan bli problematisk för elever som upplever svårigheter att ta sig till skolan på grund av exempelvis ångest. Eleven kan påverkas negativt genom att de behöver gå till skolan även om de upplever motstånd till det (ibid).

Beroende på de bakomliggande orsakerna till frånvaron, kan olika former av insatser behövas. Forskning visar att elevens motivation att höja närvaron i skolan kan påverkas av

vårdnadshavarnas inställning till och involvering i skolan (Cabo Donnow et al. 2020). Ett stödjande och emotionellt föräldraskap innebär ett intresse för elevens skolgång, vilket minimerar risken för avhopp i skolan. Havik et al. (2015) beskriver att föräldrar kan uppleva ett behov av vägledning och strategier från de verksamheter som eleven kommer i kontakt med för att kunna höja närvaron. En främjande aspekt i arbetet med att höja elevens närvaro är enligt Karlberg et al. (2022) en fungerande och engagerad relation mellan eleven och läraren. Relationen innebär en trygghet för eleven, en trygghet som minimerar risken för social isolering.

Om eleven inte lyckas komma tillbaka till skolan, trots att olika insatser satts in, kan det ge negativa konsekvenser för elevens framtid. Elever med problematisk skolfrånvaro riskerar olika ekonomiska, psykiatriska och sociala problem både på kort och lång sikt. Enligt Kearny (2008) visar en studie av 117 elever med problematisk skolfrånvaro att eleverna efter tre år utvecklat diagnoser som depression, social fobi, svårigheter i lärande och tillbakadraget beteende. Skolinspektionens (2016) kartläggning av skolfrånvaro visar att risker som skolmisslyckande, arbetslöshet och framtida utanförskap är centrala risker hos elever med hög skolfrånvaro. Bristen på kunskapsinhämtning kan leda till låga eller ofullständiga betyg och därmed utgöra hinder för eleven att nå behörighet till gymnasiet. Vårterminen 2016 avslutade cirka 105 500 elever årskurs 9, varav 17 800 elever saknade behörighet till gymnasieskola (SOU 2016:94). Sammanfattningsvis visar forskning att för elever med problematisk skolfrånvaro är de framtida konsekvenserna många och komplexa.

3.2 Samverkan

Samverkan grundar sig på att det finns ett problem som flera professioner behöver arbeta tillsammans med för att lösa. I samverkan skapas lika förutsättningar där målet är att tillgodose barns rätt till hjälp och att kunna ge rätt insatser i rätt tid (SOU 2016:94). Samverkan kan även definieras som en insats där olika professionella arbetar mot ett gemensamt mål (Danermark 2000). Samverkan sker mellan olika professionella, från olika organisationer eller delar av samma organisation. Det innebär att det kan finnas strukturella skillnader genom olikheter i attityder och beteende i förhållande till de professionellas roller och arbetsuppgifter. Om organisationerna vid samverkan inte synliggör skillnaderna kan det leda till splittring i ansvar och brister i enhetlig ansträngning, vilket kan leda till hinder i samverkan (Axelsson & Bihari Axelsson 2006).

För att skapa en lyckad samverkan menar Widmark et al. (2011) att vissa förutsättningar behövs. Tillit och lyssnande beskrivs som viktiga element i en lyckad samverkan. Widmark et al. menar vidare att lyssnandet innebär att den professionella blir hörd och sedd i samverkan. Olika experters tankar och erfarenheter om problematiken synliggörs därmed. Tillit mellan professionella är ett hjälpmedel för att minimera konflikter och skapa en samsyn kring problematiken som samverkan syftar till att hjälpa (Axelsson & Bihari Axelsson 2006). Danermark (2000) förtydligar att samverkan blir en situation där professionella kan lära sig nya saker, vilket kan bidra till kompetensutveckling både för de enskilda professionella och de professionellas verksamhet.

En stabil grund beskrivs som nödvändig för en framgångsrik samverkan. Inom samverkan nämns de tre S:en: styrning, struktur och samsyn. Styrning innebär att samverkansparterna tar ställning till målet med samverkan och efterfrågar uppföljning och utvärdering. Struktur medger tydlighet och innebär att samverkan består av redskap som exempelvis handlingsplaner och avtal för att tydliggöra målet med insatserna. Samsyn bygger på en gemensam syn på samhällsuppdraget som grundar sig i tillit för varandras kompetenser och förståelse för uppdraget (SOU 2016:94).

I samverkan behöver de samverkande verksamheterna förhålla sig till sekretessen. Clevesköld & Thunved (2015) förklarar att sekretessen är en faktor som råder för alla anställda i allmänna verksamheter och innebär att det råder lagligt reglerad tystnadsplikt för viss uppgift eller information. Sekretessen innebär att informationen eller uppgifterna som beläggs med sekretess inte får röjas och därmed får den inte förmedlas vidare. Mellan olika verksamheter råder det informationsskyldighet. Myndigheter har skyldighet i att lämna ut information om det inte råder sekretesshinder. Samverkansmöjligheter kan därmed begränsas av om det råder sekretess på uppgifter (ibid).

Skolinspektionen (2016) tydliggör att en fungerande samverkan, där elevens bästa är i fokus, inte alltid är helt enkel. Strukturella hinder som lagar och ekonomiska förutsättningar kan utgöra hinder för den fungerande samverkan. Brister i samverkan kan medföra olika risker för eleven, stödet till den enskilde kan bli av sämre kvalité, olika insatser och stöd kan utebli och större ansvar läggs hos föräldrarna att samordna stöden (Socialstyrelsen 2013). Hindberg (2006) förklarar hur den försämrade samhällsekonomin påverkar verksamheternas försök att

tydliggöra sina ansvarsområden. Samverkan riskerar därmed att hamna i en gråzon eftersom oklarheter i vem som ska ansvara för vad leder till att ingen tar riktigt ansvar. Pijl et al. (2021) förklarar att ansvarsfördelningen är en viktig del i utvecklingen av samverkan eftersom det kan minska förekomsten av negativitet och stärka tillit mellan verksamheterna. Enligt Axelsson & Bihari Axelsson (2009) kan ett oklart territorium utformas genom att det uppstår en krock när den professionellas ansvarsfördelning inte fungerar med resterande professionellas ansvarsfördelningar. Territoriet kan leda till konflikter mellan de professionella. För att kunna skapa en fungerande samverkan behöver de professionella se förbi sina egna intressen och ge upp delar av sina revir för samverkans skull (ibid).

Widmark et al. (2011) bygger vidare på resonemanget om ansvarsfördelning och menar att okunskap om de professionellas roller och uppdrag kan leda till oklarheter i samverkan angående vem som ansvarar för vad. Widmark et al. menar vidare att okunskapen innebär en ofullständig förståelse för de professionella, vilket kan frambringa förorsakade fördomar. Förorsakade fördomar som att socialtjänsten är överbelastade med arbete och därmed inte lika engagerade i frågor som rör skolfrånvaro eller att socialtjänsten inte ser lika problematiskt på skolfrånvaro som skolan, menar Skolverket (2021) skapar spänningar i samverkan. Danermark (2000) förklarar vidare att spänningar mellan de professionella riskerar att påverka samverkans förutsättningar att tillsammans hjälpa eleven, vilket blir den största utmaningen för samverkan.

3.3 Samverkan mellan socialtjänsten och skolan

Samverkan mellan socialtjänsten och skolan syftar till att verksamheterna tillsammans ska agera som ett skydd för eleven vid misstanke om att ett barn riskerar att fara illa (SOU 2016:94). Definitionen av barn som far illa innebär att ett barn av olika skäl utsätts för fara, exempelvis relationsproblem i förhållande till familjen, självdestruktivt beteende eller kränkningar. Socialstyrelsen (2014) menar att elever med stor problematik i skolan riskerar att fara illa. Men det behöver inte innebära att alla elever med problematisk skolfrånvaro riskerar att fara illa (SOU 2016:94).

Innan en samverkan mellan socialtjänst och skola blir aktuell ska skolan genomföra en rad åtgärder för eleven. Enligt Ek et al. (2017) ska skolan göra en utredning av orsakerna till skolfrånvaro för att kunna se mönster i elevens skolsituation. Vid en längre period av

skolfrånvaro ingår det i det sista steget att skolan kontaktar socialtjänsten genom en orosanmälan. Orosanmälningar grundar sig på skolans bedömning att det finns risk för att barnet far illa. Socialtjänsten kopplas in eftersom de bär på det yttersta ansvaret att verka för en god miljö och goda förhållanden för barn och ungdomar (SOU 2016:94).

Forskning visar att en fungerande samverkan ger resultat i form av minskad skolfrånvaro hos eleven. I samband med minskad skolfrånvaro har Socialstyrelsen (2013) kunnat se öknings av ansökningar från vårdnadshavare som önskar stöd hos socialtjänsten. En förklaring till ökningen kan kopplas samman med att elever som har hög frånvaro ansöker dubbelt så mycket hjälp hos verksamheter i jämförelse med elever med måttligt hög skolfrånvaro. Gärtner Askeland et al. (2015) menar att eleverna ser ett behov av att ha frekvent kontakt med verksamheter som har insatser som kan hjälpa eleven.

2018 gjorde Socialstyrelsen (2019) en nationell kartläggning av orosanmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa. Genom kartläggning kunde de konstatera att skolan stod för drygt 20 procent av cirka 331 000 inkomna anmälningar. En stor andel av anmälningarna berörde oro om skolfrånvaro.

Som framgått ovan visar forskningen sammantaget att det finns ett behov av samverkan mellan socialtjänst och skolan för de elever som har en hög skolfrånvaro.

4. Teoretiska utgångspunkter

Följande avsnitt redogör för olika teorier som används för att besvara syfte och frågeställningar. Michael Lipskys (2010) teori om *gräsrotsbyråkrati* används för att förklara att oberoende av profession så har den professionella ett handlingsutrymme som denne behöver förhålla sig till. De olika professionerna behöver förhålla sig till lagar, regler och riktlinjer vid bedömningar och beslutsfattande, både i yrkesrollen men även i samverkan. För att förstå hur samverkan fungerar kommer Svensson et al. (2021) teoretiska begrepp *handlingsutrymme* att användas som ett komplement till Lipskys teori.

Jag kommer även att använda mig av *symbolisk interaktionism* för att visa professionellas inre processer och hur dessa spelar roll i den professionellas val av handling. Samtidigt

skapar teorin förståelse för professionellas synsätt på varandra och hur det kan påverka samverkan (Trost & Levin 2010).

4.1 Gräsrotsbyråkratens handlingsfrihet

Michael Lipsky presenterar i sitt verk *Street-level bureaucracy - dilemmas of the individual public services* (2010) begreppet street-level bureaucracy som på svenska översätts till "gräsrotsbyråkrati". Begreppet gräsrotsbyråkrat kännetecknar professionella som i sin yrkesroll arbetar nära medborgare och representerar välfärdsstaten, alltså de professionella som i en offentlig organisation möter brukare eller klienter. Gräsrotsbyråkrater arbetar ofta under tidspress och resursbrist, vilket bland annat beror på ett kostnadseffektiviserat arbete. Yrken som polis, lärare och personal inom socialtjänsten är exempel på gräsrotsbyråkrater. Att leverera gräsrotspolicies genom en byråkrati är enligt Lipsky att omfamna ett motsatsförhållande. Där ena sidan speglar mänskliga interaktioner människa till människa och värden som omtanke och ansvar. Den andra sidan speglar leverans av tjänster genom byråkrati som inbegriper värden som avskildhet och likabehandling. Detta gör att omsorg och ansvar blir situationsberoende och beroende av hur gräsrotsbyråkrater representerar sin organisation och tolkar sitt handlingsutrymme.

Utmärkande för gräsrotsbyråkraterna är att det är i deras arbete som värdet av de tjänster som organisationen ska leverera skapas. Detta sker i mötet med medborgaren. Gräsrotsbyråkrater ska utifrån den *handlingsfrihet/handlingsutrymme* de har i sitt arbete, göra olika bedömningar i olika situationer. Utrymmet förenar medborgarens behov med organisationens uppdrag där syftet är att tillmötesgå båda parterna. Ramarna för gräsrotsbyråkratens handlingsfrihet i organisationen styrs av lagar och politik, regler, normer och praxis. Inom ramen har gräsrotsbyråkrater en viss flexibilitet i bedömningar och beslutsfattandet, vilket kan forma och påverka medborgarnas möjlighet att få hjälp. Alla gräsrotsbyråkrater har inte samma flexibilitet i yrkesrollen eftersom handlingsfriheten även påverkas av organisationens riktlinjer och regler. Uppgiften för den yrkesverksamma i organisationen blir därmed att tillämpa regler på individens behov. Resurs- och tidsbristen vid leverans av tjänsten bidrar till att de professionella gör många beslut utifrån egna bedömningar och tolkningar av lag, förordning, policies och regler.

Lipsky (2010) redogör för att det förekommer olika dilemman med handlingsfriheten, bland annat att gräsrotsbyråkratens osäkerhet vid beslutsfattande kan leda till konsekvenser för både klienter och organisationer. Handlingsfriheten medför också att det kan bli olika behandling av klienterna. Gräsrotsbyråkrater tillämpar handlingsfriheten olika vid olika tillfälle för klienter med liknande fall.

4.2 Handlingsutrymme

Svensson et al. (2021) har tolkat Lipskys begrepp *gräsrotsbyråkrati* och menar att socialarbetarrollen är i direkt kontakt med människor som söker hjälp. Socialarbetarens roll i mötet med klienten ges utifrån det uppdrag som organisationen givits i det socialpolitiska sammanhang som mötet sker i. I mötet begränsas socialarbetarens handlingsutrymme genom de ramar organisationen beslutat och det uppdrag socialarbetaren har. Ramarna sätts av politiska beslut och organisatoriska förhållningsorder såsom rutiner och riktlinjer. Gräsrotsbyråkratens uppdrag blir att knyta samman individens behov med organisationens uppdrag. Metoder i uppdraget blir byråkratens kunskaper och organisationens resurser. Spelrummet mellan medborgaren och organisationens regler och riktlinjer utgör vad Svensson et al. (2021) kallar för *handlingsutrymme*. Utrymmet påverkas inte bara av organisationen utan även av rutiner, professionella tolkningar, traditioner, praxis och individuella faktorer hos socialarbetaren (gräsrotsbyråkraten).

I handlingsutrymmet kan ett specifikt dilemma uppstå. Dilemmat uppstår i mötet mellan människor där gräsrotsbyråkratens tillämpning av organisationens regler har en inverkan på vilken hjälp medborgarna får. Beroende på vilket perspektiv byråkraten förhåller sig till ger det olika värde i utfallet. Exempelvis kan gräsrotsbyråkratens beslut utifrån organisationens ramar leda till att en klient inte beviljas diverse insatser medan andra klienter får insatserna (Svensson et al. 2021).

4.3 Symbolisk interaktionism

Trost & Levin (2010) beskriver att symbolisk interaktionism koncentrerar sig kring tänkande och medvetande, om mening och problemlösning, om varseblivning och om att ta andras roller för att förstå hur och varför människor agerar som de gör. Människan är född i en föränderlig värld som är social i sin organisation. Hon använder sig av ting och resurser för att sträva efter att skapa relationer och att leva ett gott liv. Symbolisk interaktionism syftar

inte till att undersöka individuella erfarenheter och personlighetsdrag, utan fokuserar istället på att se den sociala interaktionen som en rörlig process där individen kontinuerligt skapar en föränderlig bild av andra människor och den värld människan lever i (Trost & Levin 2010).

Teorin har sitt ursprung från ett flertal teoretiker. Två av dessa är George Herbert Mead och Herbert Blumer. Enligt Charon (2004) menar Mead att människan tolkar och agerar utifrån den mening som just den specifika handlingen har för individen. Blumer menar att människor reagerar inte på andra människors beteende utan reagerar på den egna tolkningen av deras beteende.

4.3.1 Social interaktion och definition av situationen

En av hörnstenarna till perspektivet är definitionen av situationen. Människor ser på en situation på olika sätt och situationen går att tolka. Beroende på hur vi tolkar andras synsätt, beteende och agerande styr det vår uppfattning av situationen och vårt eget agerande i situationen (Charon 2004). Trost & Levin (2010) beskriver hur en mamma kommer till socialtjänsten och definierar sin situation som att hon är i behov av hjälp (stöd) medan socialsekreteraren definierar situationen som att mamman är hjälplös (hon hör bara vad mamman inte klarar av). Situationen definieras på två olika sätt. Socialsekreterarens tolkning styr vad hon anser är lämpligt, i detta fall ett omhändertagande av mammans barn. Mammans tolkning av situationen är att hon ber om hjälp och förväntar sig inte ett omhändertagande. Verkligheten blir en föränderlig process som individen förhåller sig till och hennes föreställning styr beteendet och agerandet i den specifika situationen (Trost & Levin 2010). En konsekvens av att alla individer definierar verkligheten olika är att människor delvis blir oförutsägbara. Om man inte vet hur individen definierat situationen blir det svårt att förstå individens handling och beteende (Charon 2004).

Enligt Charon (2004) är social interaktion en viktig hörnsten i symbolisk interaktionism. Den sociala interaktionen sker kontinuerligt genom att människor interagerar med varandra eller med sig själv. Den sociala interaktionen innebär att människan förändras och omdefinierar sig under hela livets förlopp. Interaktionen sker när du pratar med en vän, när du betalar i affären och när du tänker. I all social interaktion använder vi oss av symboler som skapas genom utbyte av ord och saker som vi har en gemensam tolkning av. Symbolerna blir först symboler om de har samma betydelse för oss som för andra i omgivningen. Avgörande för den sociala

interaktionen är människans förmåga att empatisera. Om vi inte använde oss av empati skulle vi inte kunna förstå vad en annan människa säger eller gör (Trost & Levin 2010).

Trost & Levin (2010) beskriver människan som en aktiv varelse. De är inte förutbestämda utan är hela tiden i en social process. Den sociala processen innebär att vi människor tar med oss de misstag och framsteg som vi tidigare gjort och använder dem i tolkningar av de nya situationer som vi hela tiden möter. Detta innebär att man inte kan säga att Erik är dominant istället bör man uttrycka att Erik är dominant i den situationen. Människan är inte någonting, utan människan gör ständigt någonting. För att förstå hennes handlande behöver vi förstå hur hon definierar den aktuella situationen. Vid definition av situationen i nuet använder vi oss av våra erfarenheter. Erfarenheterna är integrerade och finns på så sätt alltid med oss i pågående processer (ibid).

4.3.2 Roller

I varje grupp finns det ett antal positioner. På varje position finns det förväntningar om hur människan i just den positionen ska förhålla sig. Förväntningarna skapar en process som styr hur individen ska agera och bete sig i specifika situationer och i en specifik position. Varje individ har vid varje sammanhang ett flertal positioner: kvinna, chef, förälder. Ingen människa har endast en position eller en roll. När två roller inte går ihop kan det uppstå rollkonflikt som skapas i individens inre processer vid för många eller svåra uppgifter (Trost & Levin 2010).

En fördel i den sociala interaktionen är att vi människor har förmågan att ta andras roller, vilket innebär att vi genom empati kan sätta oss in i hur andra tänker och känner. Enligt symbolisk interaktionism sker ett så kallat rolltagande, vilket är en aktivitet som människan gör genom det sociala samspelet. Rolltagandet ger individen en möjlighet att kliva utanför sina egna perspektiv och se andras perspektiv och definiera situationen därefter (Charon 2004). Trost & Levin (2010) menar vidare att förståelse för andras sätt att agera är en förutsättning för att människor ska kunna samverka. Förståelsen styr därmed det egna beteendet och handlandet. Beslutfattande är en central faktor vid samverkan, vilket innebär att människan behöver sätta sig in i andras perspektiv på problematiken för att tillsammans kompromissa fram ett beslut (Trost & Levin 2010).

4.4 Teoretiskt ramverk

Studien syftar till att förstå hur samverkan mellan socialtjänst och skola i arbetet med problematisk skolfrånvaro fungerar i en mindre kommun. Att se och värdera det mänskliga samspel som professionella har i samverkan blir därmed viktigt. Symbolisk interaktionism används som ett teoretiskt ramverk för att förklara den professionelles tolkning av och agerande i olika situationer. Tolkningar styr den professionelles sätt att kommunicera och agera både i samspelet med eleven och andra professionella.

Människan är en aktiv varelse som är under ständig förändring. Vi gör nya tolkningar i varje ny situation baserat på bland annat tidigare erfarenheter. Det innebär att olika professioner kan ha olika synsätt på samma sak eller händelse beroende på deras tolkningar och erfarenheter. Vid samverkan gör olika professioner olika tolkningar i det mänskliga samspelet och det styr hur varje professionell agerar. Vilka tolkningar den professionelle gör speglar hur flexibel den professionella är vid användningen av det handlingsutrymme den professionelle uppfattar sig ha. Som tidigare redovisats menar Lipsky (2010) och Svensson et al. (2021) att gräsrotsbyråkrater har ett handlingsutrymme givet av organisationens ramar och regler. Handlingsutrymmet kan vidgas eller minskar beroende på hur den enskilde tolkar sitt handlingsutrymme. Tolkningen av handlingsutrymmet blir därmed en aktiv process som begränsar eller möjliggör den sociala interaktionen med eleven och andra professionella i samverkan.

I arbetet med problematisk skolfrånvaro behöver professionella göra bedömningar som berör eleven. I dessa bedömningar har den professionella ett visst utrymme för tolkningar av lämpliga åtgärder, överenskommelser eller beslut med bland annat elever.

Handlingsutrymmet är viktigt för den professionelle då det ger möjlighet till flexibilitet vid bedömningar och beslutsfattande. I varje social interaktion gör de som ingår i interaktionen olika tolkningar baserat på den varseblivning som var och en av de ingående i interaktionen gör. Alla elever har därtill olika behov. Det leder till att olika tolkningar och bedömningar görs för olika elever. Den unika sociala interaktionen med just elev A får utrymme eller får inte utrymme i det handlingsutrymme som den professionelle uppfattar sig ha. Tolkningen blir därmed relevant för hur den professionella bemöter sina elever och i vilken form och bredd eleven kan få hjälp.

5. Metod & Metodologiska överväganden

Avsnittet inleds med en beskrivning av vald metod och urval. Därefter följer en beskrivning av hur metoden genomförts och bearbetats. Slutligen sker en redogörelse av tillförlitlighet, etiska överväganden och metoddiskussion.

5.1 Metodval

I studien har jag valt att använda mig av intervjuer utifrån en kvalitativ metod för att besvara syfte och frågeställningar. Studien utgår från en kvalitativ ansats som fokuserar på deltagarnas uppfattning och tolkning av verkligheten. Valet av intervjuer grundar sig på min möjlighet att få breda, konkreta och tydliga beskrivningar av verkligheten. Det har även inneburit möjligheten att anpassa frågorna efter situationen i intervjun, vilket medfört en ökad förståelse för problematiken som studeras (Ahrne & Svensson 2015).

I studien har jag använt mig av semistrukturerade intervjuer för att få en inblick i och bredare förståelse för hur professionella begripliggör sitt samverkansarbete med andra professioner. I varje intervju har jag haft en intervjuguide med en uppsättning av frågor som jag vill få besvarade men ordningen på frågorna har anpassats efter intervjusituationen och deltagarens svar. Valet av semistrukturerade intervjuer har gett mig möjligheten att djupdyka i de beskrivande svaren och därmed kunna utforma beskrivande följdfrågor till deltagaren. Det har ett rikt material med möjligheten att få en bredare förståelse för fenomenet som studeras (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015).

5.2 Urval

Studien undersöker samverkan mellan socialtjänsten och skolan i arbetet med skolfrånvaro. Därför har jag valt att intervjua två skolkuratorer, två socialsekreterare från socialtjänsten och två skol- och familjepedagoger. Samtliga arbetar med problematisk skolfrånvaro bland elever i den studerade kommunen. Skol- och familjepedagogerna är sedan 2021 en ny funktion vars arbete fokuserar på att arbeta med elever med problematisk skolfrånvaro. De är i sin helhet tre professionella där två är anställda av socialtjänsten och en är anställd av utbildningsförvaltningen i den studerade kommunen. Urvalet av intervjupersoner har skett utifrån de professioner som deltar i samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Urvalet blir därmed målinriktat eftersom varje intervjuperson är strategiskt vald utifrån vem

som är mest lämpad att besvara frågorna (Bryman 2018). Samverkan som undersöks är begränsad till arbetet med skolfrånvaro i grundskolan. Studien genomförs i en liten kommun som ligger i Södermanlands län. Personalen i denna specifika kommun utgör därmed min population (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015).

5.3 Avgränsningar

Studien är avgränsad till att undersöka samverkan mellan socialtjänsten och skolan i arbetet med problematisk skolfrånvaro i grundskolan. Uppsatsen är avgränsad till problematisk skolfrånvaro hos barn och ungdomar som omfattas av skolplikten. Studien sker i en liten kommun i Södermanlands län. Utifrån tidigare forskning kan man konstatera att ju tidigare problematisk skolfrånvaro uppmärksammas, desto bättre förutsättningar får socialtjänsten och skolan att hjälpa eleven, öka närvaro i skolan och därmed motverka en negativ utveckling (SOU 2016:94). Detta visar vikten av forskarens val att undersöka samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro i grundskolan.

5.4 Tillvägagångssätt

5.4.1 Intervjuguide

Intervjuguiden (Bilaga 9.2) är skapad utifrån studiens syfte och frågeställningar. Intervjuguiden inleds med bakgrundsfrågor för att få förståelse för deltagarnas professionella roll, arbetsuppgifter och tidigare erfarenheter av fenomenet som studeras. Sedan delas guiden in i olika teman som belyser frågeställningarna. Ett tema är problematisk skolfrånvaro som belyser frågor om definitionen av problematisk skolfrånvaro, hur arbetet med skolfrånvaro fungerar och vilka möjligheter och utmaningar de professionella kan se i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Andra temat är samverkan, där frågorna grundar sig i hur intervjupersonerna upplever samverkan, hur samverkan fungerar samt vilka förutsättningar och hinder som intervjupersonerna anser finns i samverkan. Sista temat berör vilka effekter samverkan om skolfrånvaro har lett till och vilka framtida utmaningar deltagarens kan se.

5.4.2 Genomförande

Jag kontaktade den studerade kommunens kommuncenter via mejl och efterfrågade mejladresser till skolkuratorer i kommunen, chefen för socialtjänsten och mejladresser till skol- och familjepedagogerna. Jag mejlade socialchefen för att få information angående vilka

handläggare som arbetar med samverkan angående skolfrånvaro. Vid förfrågan om deltagarnas delaktighet i intervjuerna, skedde kontakten både via mejl och telefon. En problematik med detta tillvägagångssätt är att socialchefen har kunskap om vilka anställda som kan bli intervjuade vilket medför en risk att socialchefen indirekt kan påverka de anställdas svar i intervjun. Men då jag själv valde ut två av handläggarna, ser jag ingen större risk med att resultatet riskerar att bli påverkat av denna faktor.

Alla mejl hade ett informationsbrev om förfrågan om deltagande i intervju, förklaring av studiens syfte och intervjuens funktion i förhållande till studien samt deltagarnas rättigheter vid deltagandet av intervjun. Mejlet skickades till professionella som uppfyllde urvalskriterierna. Till en början skickades mejl till sju personer, varav fem tackade ja. Därefter skickade jag ytterligare ett mejl till en professionell som tackade ja till medverkan. Totalt har jag intervjuat sex professionella. Efter de sex intervjuerna upplevde jag en mättnad med det insamlade materialet. Mättnaden bestod i att jag kunde se likheter mellan svaren (svarsmönster). Det ledde till att jag inte såg ett behov av att efterfråga ytterligare deltagare till fler intervjuer (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015).

Intervjuerna genomfördes enskilt med var och en av intervjupersonerna på sina respektive arbetsplatser. Varje intervju introducerades genom en förklaring av studiens syfte och deltagarnas rättigheter, genomgång av intervjuens delar och inhämtning av samtycke. Sedan fokuserade intervjun på bakgrundsfrågor och frågor om problematisk skolfrånvaro samt samverkan. Avslutningsvis efterfrågades om intervjupersonen hade synpunkter som de önskade diskutera. Alla intervjuer spelades in efter godkännande av deltagaren. Inspelningen bidrog till att jag kunde lyssna aktivt på deltagaren samtidigt som jag, vid behov, gjorde stödanteckningar. Bryman (2018) beskriver vikten av att vara två vid intervjuer, där ena fokuserar på att föra anteckningar och den andra fokuserar på att ställa frågor. Då jag genomförde undersökningen själv har det inneburit att jag haft dubbla roller vid intervjuerna. Jag behövde hitta ett arbetssätt som fungerade för mig för att kunna både lyssna och anteckna. Fokuset har varit att lyssna aktivt på intervjupersonen och jag har vid behov skrivit ned stödord i anteckningarna. Detta tillvägagångssätt har fungerat bra. Alla intervjuer tog cirka 45 minuter att genomföra och transkriberades omedelbart efter genomförandet av intervjun.

5.4.3 Databearbetning och analys

Varje intervju har genom samtycke spelats in. Genom ljudinspelningen har jag under intervjun haft möjligheten att fokusera på intervjupersonen och dennes beskrivningar. Genom ljudinspelningen har jag kunnat gå fram och tillbaka i materialet vid transkribering och bearbetning av materialet. Transkribering har skett omedelbart efter intervjun, vilket skapade en kontinuerlig aktivitet där jag uppmärksammade delar som skulle vara intressanta att diskutera mer om i kommande intervjuer. Orsaker till problematisk skolfrånvaro och hinder i samverkan blev två delar jag valde att lyfta en fördjupad diskussion om vid nästkommande intervjuer. Transkriberingen och bearbetningen har hjälpt mig få insikt i centrala delar som har betydelse för både studien och analysen, exempelvis intervjupersonernas upplevelser av sekretessen som hinder för samverkan (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015).

Efter transkriberingen kodade jag mitt empiriska material. Det hjälpte mig bryta ner och sortera materialet genom att identifiera centrala teman, begrepp och kategorier. Genom det fick jag större förståelse och insikt i att tolka materialet (Bryman 2018). Centrala teman är; problematisk skolfrånvaro och samverkan, som jag delat upp i ytterligare teman för att synliggöra centrala delar i analysen. Teman valdes utifrån vad som var mest centralt i förhållande till de professionellas beskrivningar, då allt material inte kan få plats i analysen. Kodningen innebar att jag till en början stirrade mig blind på centrala begrepp och teman för analysen. Genom att kontrollera kodningen av materialet vid ett flertal tillfällen uppmärksammades delar som jag tidigare missat, exempelvis de professionellas upplevelser av bristande återkoppling.

Studien har haft ett abduktivt förhållningssätt vilket innebär ett pendlande mellan empirin och teorin. Innan jag kopplade in samhällsvetenskapliga redogörelser fokuserade jag på att förstå och tolka det empiriska materialet utifrån deltagarnas perspektiv. Genom att växla mellan teori och empiri har jag kunnat tolka och beskriva deltagarnas perspektiv på den sociala verkligheten innan samhällsvetenskapliga teorin tar plats (ibid).

5.5 Tillförlitlighet

Begreppet tillförlitlighet kan diskuteras utifrån fyra delkriterier; trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjligheten att styrka och konfirmera. Trovärdigheten förhåller sig till forskarens beskrivning av den sociala verkligheten och om verkligheten bedöms vara

acceptabel i andras ögon. Studien genomfördes och begränsades till sex intervjupersoner som representerar populationen. Genom att göra noggranna och konkreta beskrivningar av intervjupersonernas upplevelser av den sociala verkligheten skapas trovärdighet. Vid beskrivning av intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter har jag fokuserat på att inte låta personliga inställningar till problematiken påverka analysen och resultatet av frågeställningarna (Bryman 2018). För att behålla neutralitet i studien har jag kritiskt granskat hur jag formulerar beskrivningarna i uppsatsen. För att säkerhetsställa trovärdigheten har jag vid intervjuerna dubbelkollat med intervjupersonen att jag uppfattat deras beskrivningar korrekt genom att återberätta kort vad jag uppfattade att den professionella sa innan jag gick vidare till nästa fråga.

Pålitligheten i studien innebär, enligt Bryman (2018), att ha ett granskande förhållningssätt. Kriteriet uppfylls genom fullständiga redogörelser av alla delar i forskningsfaserna och genom att anlägga ett kritiskt förhållningssätt genom uppsatsen. För att stärka pålitligheten har jag fått hjälp av utomstående som granskat studiens innehåll. Pålitligheten stärks ytterligare av att varje intervjuperson som önskade få se sin transkriberade intervju, fick tillgång till den. Detta för att säkerhetsställa att jag transkriberat materialet på ett korrekt sätt och att det inte finns några missförstånd eller otydligheter.

Kriteriet överförbarhet handlar om att se om resultatet i studien kan användas i en annan miljö, vid en annan tidpunkt. Överförbarheten värderas genom läsarens tolkning av studien. För att överförbarheten ska vara möjlig gjorde jag så fylliga och korrekta beskrivningar av vad som sades i intervjuerna som möjligt. Fokuset i alla intervjuer har varit riktat mot den professionellas roll, vilket stärker sannolikheten att deltagarna skulle besvara frågorna på liknande sätt om en annan forskare skulle göra samma undersökning (Bryman 2018). Dessvärre sker det ständigt förändringar inom det sociala arbetet och min studie utspelar sig i en liten kommun, vilket skulle kunna påverka intervjupersonens svar. Enligt min bedömning har utformningen av frågeställningarna och frågorna i intervjuguiden fortfarande relevans även om förändringar inom organisationen sker.

Enligt Bryman (2018) avser möjligheten att styrka och konfirmera att jag som forskare har förståelse och medvetenhet om att det är omöjligt att uppnå fullständig objektivitet med studien. Kriteriet uppfylls genom att jag eftersträvat att agera i god tro genom att inte låta mina egna personliga värderingar ta plats i studiens resultat. Bryman (2018) beskriver att det

är viktigt att ha förståelse för intervjupersonernas upplevelser av verkligheten, men att inte låta förståelsen påverkas av egna förutbestämda idéer. För att säkerhetsställa att jag agerat i god tro har jag kritiskt granskat hur jag beskriver de professionellas upplevelser i studien.

5.6 Forskningsetiska överväganden

All forskning behöver förhålla sig till forskningsetiska principer som reglerar att forskningen inte riskerar att någon kommer till skada. Bryman (2018) förklarar att forskarens förförståelse för fenomenet som studeras kan påverka tolkningsprocessen av det insamlade materialet. Tolkningen genom förförståelse sker både medvetet och omedvetet. På min praktik hos socialtjänsten fick jag insyn i samverkansprocesser samtidigt som jag utvecklade en förståelse för vilka möjligheter och utmaningar som kan finnas i samverkan. Under vissa intervjuer uppmärksammade jag i efterhand att jag ibland kunde ifrågasätta min neutralitet i studien. Vid vissa tillfällen när en deltagare hade svårigheter med att besvara en fråga försökte jag ge exempel på vilka aspekter frågan syftade till. Mitt tillvägagångssätt kan därmed, minimalt, påverka deltagarnas val av svar på frågan.

Informationskravet innebär att varje intervjuperson som väljer att vara delaktig i studien har rättigheten att ta del av information som berör studien. Vid utskick av förfrågan om delaktighet i studien skickade jag även ett informationsbrev (Bilaga 9.1) som förklarar studiens syfte och centrala etiska aspekter med studien. Etiska aspekter är att studien är frivillig och att varje intervjuperson är anonym och att denne har rätten att ta tillbaka sin delaktighet när som helst (Eldén 2020). Vid intervjun informerade jag om intervjupersonens rättigheter och efterfrågade om delaktigheten i studien kvarstod. Intervjupersonerna informerades även om rättigheten att ta del av transkriberingen om så önskas.

Samtyckeskravet innebär att varje intervjuperson ska få ta del av väsentlig information gällande studien så att den professionella utan påtryckningar kan ta ställning till om de vill medverka i studien eller inte. Samtyckeskravet innebär att intervjupersonen när som helst får avsluta sin medverkan. Vid inledningen av intervjun efterfrågades samtycke om intervjupersonens frivillighet till att delta i studien. Samtycket spelades in och är en del av transkriberingen (Eldén 2020).

Konfidentialitetskravet innebär att forskaren ska hantera intervjupersonernas identitet och känsliga uppgifter med försiktighet. Konfidentialiteten medför en etisk känslighet som bygger på att jag hanterar intervjupersonernas personuppgifter med säkerhet eftersom det finns en förbindelse om tystnadsplikt (Eldén 2020). Kriteriet uppfylls genom att jag haft intervjupersonernas personuppgifter i ett låst dokument så att ingen annan kan få tillgång till det. Alla ljudfiler från intervjuerna har raderats och i det transkriberade materialet och analysen är intervjudeltagarna anonymiserade.

Eldén (2020) beskriver att nyttjandekravet innebär att forskaren ska tillgodose att de uppgifter som inhämtas endast hanterats för forskningsändamål. Innehållet från det empiriska materialet har endast använts i det syfte som framkommer i informationsbrevet. Detta innebär att det empiriska materialet inte används i något annat syfte än vad intervjupersonerna gett samtycke till.

5.7 Metoddiskussion

Valet av kvalitativ metod förhåller sig till studiens syfte. Intervjuer ger utrymme till intervjupersonernas beskrivningar och att kunna anpassa frågorna efter intervjupersonens upplevelser. Observation av samverkan hade kunnat användas för att ge mig en översiktlig inblick av samverkan genom att observera professionellas sätt att agera och kommunicera. Observationer hade gett en förståelse för hur samverkan rent praktiskt fungerar men inte gett en lika stor inblick i hur de professionella upplever samverkan, vilket intervjuer bidrar med (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015). Genom att kombinera intervjuer och observation hade jag fått ett rikt material om hur samverkan fungerar. Intervjuerna ger en inblick i hur professionella upplever samverkan och som kompletterande metod ger observationer en insyn i hur samverkan fungerar genom att observera olika beteenden. Då jag ville fokusera på att kunna bearbeta det empiriska materialet väl och göra en bra analys valde jag att prioritera att endast förhålla mig till intervjuer (ibid).

Semistrukturerade intervjuer innebär en flexibilitet hos både intervjupersonen och hos forskaren. Flexibiliteten ger möjligheten att ställa följdfrågor till intervjupersonernas beskrivningar på ett naturligt sätt, till skillnad från strukturerade intervjuer. En nackdel med semistrukturerade intervjuer är att flexibilitet kan innebära att jag som forskare inte får en riktig insikt i den sociala verklighet som studeras (Bryman 2018). Risken är att fokuset i

intervjuerna riktas in på andra delar som inte har betydelse för syftet med studien. Jag använde mig av intervjuguiden som en hjälpare hand för att ha en viss flexibilitet i intervjuerna samtidigt som jag säkerställde att alla frågor besvarades på ett naturligt sätt.

En risk med intervjuer är att studiens resultat och studiens pålitlighet placeras i de professionellas beskrivningar av den sociala verkligheten. Det kan finnas en risk att de professionella ger missvisande beskrivningar av verkligheten, vilket jag som forskare behöver förhålla mig till (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015). Vid sammanställandet av resultatet var det en utmaning för mig eftersom det uppstod svårigheter i att få en enhetlig bild av empiriska materialet. Samtidigt är det normalt att varje individ ser olika på problematiken och därmed besvarar frågorna olika. Om alla skulle besvara frågorna lika skulle det riskera ytterligare problematik då det skulle framstå som att svaren på frågorna var påverkade.

6. Resultat och analys

I detta avsnitt presenterar jag professionellas upplevelser, refererar till tidigare forskning och kopplar upplevelserna till Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater, begreppet handlingsutrymme och använder symbolisk interaktionism som teoretiskt ramverk.

Med hjälp av symbolisk interaktionism analyserar jag resultatet av det empiriska materialet och försöker visa när de professionella gör tolkningar som styr dennes agerande och kommunikation. Genom att den professionelle visar och tillämpar empati i mötet med eleven och/eller professionella blir det möjligt för henne att förstå andras sätt att tänka och känna. Enligt symbolisk interaktionism är mänsklig samvaro en kontinuerlig process där den enskildes definition av och varseblivning i situationen blir avgörande för hur den professionella väljer att bete sig och agera. Det leder till att de professionella gör ständiga tolkningar i sitt arbete som styr hur de kommunicerar och agerar vid samverkan med berörd elev och med de övriga professioner som samverkan sker med.

6.1 Problematisk skolfrånvaro

6.1.1 Professionellas skillnader i förhållande till problematiken

Definitionen av problematisk skolfrånvaro skiljer sig åt mellan intervjupersonerna. Den ena skol- och familjepedagogen beskriver problematisk frånvaro genom att förklara att det inte är en skola för alla. Med detta menar den professionella att varje elev har olika behov och skolan har inte alltid förutsättningarna att möta alla elever. Den andra skol- och familjepedagogen och skolkuratoren beskriver att all skolfrånvaro är problematisk eftersom det leder till minskad utbildning. En av socialsekreterarna delar deras definition men menar att problematisk skolfrånvaro blir ännu mer problematisk när elevens vårdnadshavare inte kan få eleverna att gå till skolan. Den andra skolkuratoren upplever att skolfrånvaro blir problematisk först när man ser ett mönster i elevens frånvaro. Den andra socialsekreteraren menar att det är först då skolan gjort allt för att eleven ska vara närvarande, men eleven fortsätter att vara frånvarande som frånvaron först blir problematisk.

De professionellas olika definitioner av problematisk skolfrånvaro visar att varje professionell ser olika på problematiken. De båda socialsekreterarna definierar problematisk skolfrånvaro olika. Detsamma gäller för skolkuratorerna och skol- och familjepedagogerna. Skolkuratorerna och skol- och familjepedagogerna har samma styrande dokument (Planen för närvaro i grundskolan) att utgå ifrån vid arbete med skolfrånvaro. Det styrande dokumentet kan man i detta fall betrakta som de yttre ramarna för skolkuratorers och skol- och familjepedagogernas handlingsutrymme. Eftersom de intervjuade från skolan har olika definition av problematisk skolfrånvaro trots att det finns en definition i styrdokumentet blir deras definitionen situationsbunden. Situationen kan därför ses som en styrande faktor till hur professionella definierar problematiken. Detta oavsett om skolkuratorerna och skol- och familjepedagogerna i grunden har samma styrande dokument som ramar in handlingsutrymmet. De professionella delar samma handlingsutrymme, men avgörande för den professionelles definition är den professionelles tolkning i situationen.

Skolkuratorerna arbetar nära elever med skolfrånvaro och ser en ökning av frånvaro i kommunen. I en av kommunens grundskolor har 136 av 550 elever skolfrånvaro som uppgår till eller överstiger 20%. Skolkuratorerna beskriver hur de vanligtvis kollar klassvis på skolfrånvaro utifrån en siffra på 20%. Skol- och familjepedagogerna upplever att denna siffra är för hög om de professionella ska sträva efter att uppmärksamma frånvaron i ett tidigt stadium.

Jag skulle väl säga att varje gång vi skriver ut klassvis brukar vi ta en siffra på 20% när vi går ut till arbetslagen för att få något hum kring när vi inte känner till eleverna så får man ändå utgå från en siffra och jag skulle säga att det brukar ligga mellan 4-5 stycken som har den frånvaron i klassen.

- Skolkurator

Skol- och familjepedagogen menar att i andra kommuner agerar man om eleven har en skolfrånvaro som är högre än 10% procent. När skolan i den studerade kommunen kontrollerar elever som har 20% frånvaro eller mer, upplever skol- och familjepedagogen att arbetet med eleven oftast blir mer utmanande. Sannolikheten för att annan problematik tillkommer ökar. Vidare ökar risken för att annan problematik som exempelvis psykisk ohälsa upptäcks senare än önskat. Problematiken riskerar därmed att förvärrats trots att det kan ha varit den som bidragit till frånvaron.

Vi tittar från 20% och upp men har man 15% blir det 100 lektioner, 100 lektioner man missar och jag tror inte att har man inte dom siffrorna, har man inte medvetenheten. Så då kanske det inte är så konstigt att vissa inte når målen i matte för hon är borta 100 lektioner, det finns så mycket förklaringar i det.

- Skolkurator

Skolkuratoren upplever att vårdnadshavare inte inser problematiken med skolfrånvaro om de endast förklarar att eleven har 15% frånvaro. Genom att förklara vad frånvaron innebär i antal missade lektioner ökar det medvetenheten hos vårdnadshavarna, vilket bidrar till att de får en annan insikt i problematiken. Skolkuratoren uttrycker att det finns ett behov av att synliggöra problematiken hos de samverkande parterna. Skolkuratoren upplever att ökad medvetenhet hos de professionella i samverkan kan bidra till ett ökat engagemang. Samsyn är en faktor som SOU (2016:94) beskriver som en förutsättning för samverkan. Intervjupersonernas beskrivningar av problematisk skolfrånvaro skiljer sig åt i själva definitionen. Men en likhet är att all skolfrånvaro upplevs som problematisk, vilket skapar samsyn. Trots samsynen kan den individuella situationsbaserade definitionen, som beskrivits ovan, påverka den gemensamma definitionen av när skolfrånvaro blir problematisk. Trots att de professionella delar handlingsutrymme, tolkar de handlingsutrymmet olika. Det styr också den professionellas val av handling i förhållande till eleven. Skillnader i professionellas tolkning

av handlingsutrymmet kan bli ett hinder för samverkan eftersom samsynen riskerar att påverkas.

6.1.2 Vikten av att undersöka mönster i problematiken

Intervjupersonerna upplever att samverkan om problematisk skolfrånvaro är nödvändig för att eleven ska kunna få hjälp med all sin problematik. En viktig förutsättning för samverkan, enligt skolkuratorerna, är att synliggöra mönster i skolfrånvaro så att det långsiktiga målet (höja skolnärvaro) kan uppnås. Mönstret blir ett hjälpmedel i arbetet genom att den underlättar tolkningen av orsakerna till problematiken och hur de tar sig i uttryck. Kunskapen om orsakerna gör det möjligt för de professionella att hjälpa eleven bearbeta problematiken som orsakar frånvaron. Genom att angripa orsakerna minskar eller försvinner anledningarna till frånvaron och elevens närvaro i skolan höjs successivt.

Det kan vara dom dagar det är idrott eller dom dagar bästisen är sjuk och då behöver det inte vara så höga procent, så det gäller att hitta mönster där det börjar bli problematisk skolfrånvaro.

- Skolkurator

Skol- och familjepedagogerna upplever att elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har en koppling till problematisk skolfrånvaro. De beskriver att 85% eleverna som de blivit tilldelade har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF). Skolkuratoren kan se ett starkt samband mellan NPF och psykisk ohälsa, framförallt hos flickor. Skolkuratoren menar att flickor med NPF ofta får beteenden som tyder på psykisk ohälsa, exempelvis självskaðebeteende genom att de svälter eller skär sig.

Intervjupersonerna har samsyn om att problematisk skolfrånvaro och psykisk ohälsa hänger samman och är en central orsak till elevens frånvaro. Enligt Folkhälsomyndigheten (2018) ökar psykisk ohälsa i Sverige. En av de vanligaste faktorerna inom psykisk ohälsa, enligt Havik et al. (2015), är ångestproblematik. Intervjupersonerna upplever ångestproblematik som en av de största utmaningarna eftersom de kan se samband mellan ångestproblematik och elevens skolfrånvaro. Socialsekreterare menar att elever som mår psykiskt dåligt ofta upplever att det blir för jobbigt att gå till skolan. Det bidrar till att eleven stannar hemma och frånvaron riskerar bli mer problematisk. Samsynen om sambandet mellan psykisk ohälsa och problematisk skolfrånvaro bygger på individuella tolkningar som skapar ett gemensamt

handlingsutrymme som underlättar samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Samverkan förenklas genom en gemensam förståelse på problematiken som kan byggas vidare på arbetet.

Jag skulle nog säga psykisk ohälsa, alltså barn som jag har som mår dåligt upplever att det blir för jobbigt att gå till skolan, de känner att de inte orkar med och att det bara blir misslyckande på misslyckande och till slut blir det att nej men jag vill inte. Så jag skulle nog säga att det är den största orsaken faktiskt.

- Socialsekreterare

Intervjupersonerna upplever att förbättrad hälsa kan leda till ökad närvaro i skolan. Elevens möjlighet att få hjälp med sitt psykiska mående beskrivs därmed som en viktig del för elevernas närvaro. Samverkan blir ett verktyg genom att eleven lättare kommer i kontakt med verksamheter som exempelvis barn- och ungdomspsykiatri som kan hjälpa eleven med sin psykiska hälsa.

Många har ju också hög frånvaro genom att man går in på lektionen och tar närvaro så att det inte plingar till hos mamma eller pappa och sedan går man ut och hänger i korridoren, det är också en problematisk skolfrånvaro.

- Skolkurator

Skolkuratoren upplever att den ovan beskrivna frånvaron är en av de svåraste eftersom närvaro registreras men eleven är inte närvarande på lektionen. Eftersom närvaro registreras så blir det ingen röd markering i närvarolistan men eleven tappar kunskapsinhämtning. Skolkuratoren förklarar att skolan nyligen skapat ett projekt som inriktar sig på elever som "korridorhäng". En strategi i projektet är att eleven och skolkuratoren tillsammans försöker definiera problematiken för att försöka förstå orsakerna till elevens "korridorhäng". Då syftet med projektet är att förstå elevernas val av agerande blir empatisering en nyckel i arbetet. Om skolkuratoren och eleven inte visar empati för varandra kommer de heller inte förstå varför hen säger eller agerar som hen gör. Förståelsen som skapas genom interaktionen blir ett verktyg för att hitta strategier i att höja elevens närvaro.

Båda socialsekreterarna upplever att elevens sociala liv förklarar elevens problematik i skolgången. Sociala faktorer som kompisar ses som en anledning till elevernas val att inte gå

till skolan eller att gå till skolan men inte vara med på lektionen. Havik et al. (2015) beskriver att kompisar är en central del i elevens välmående. Om eleven riskerar att bli mobbad eller upplever någon form av utanförskap, väljer eleven att stanna hemma från skolan. En saknad av samhörighet i skolan kan, enligt Cabo Donnow et al. (2020), leda till social isolering. Att inte gå till skolan blir därmed en räddning från att behöva uppleva social isolering.

Oavsett professionellas upplevelser av centrala orsaker till problematiken så menar skol- och familjepedagogerna att varje elev är unik. Det är ett jättestort spann av elever och ingen är den andra lik. Orsaker till frånvaron blir därmed en individuell problematik. Med varje ny elev behöver professionella se eleven för vem den är. Utbildningsförvaltningen har tagit fram ett styrdokument som anger hur varje profession ska agera för att höja elevens närvaro i skolan. Men som skol- och familjepedagogerna lyfter fram, behöver professionella göra individuella bedömningar utifrån varje elev. Skol- och familjepedagogernas resonemang tydliggör hur varje profession och varje professionell behöver vara flexibla i arbetet för att kunna bemöta elevens individuella problematik. En nyckel till flexibilitet i arbetet möjliggörs av de olika professionellas handlingsutrymme och hur varje professionell tolkar det handlingsutrymme som ges. Hur den professionelle använder sig av handlingsutrymmet blir centralt för hur elevens behov bemöts. Som framgått ovan, uppger skol- och familjepedagogerna att varje elev är unik och att professionella behöver göra individuella bedömningar för varje elev. Detta innebär att utfallet av varje bedömning kan skilja sig åt då bedömningen blir situationsbunden. Handlingsutrymmet som möjliggör vilken hjälp som kan ges eleven begränsas därmed av den professionellas definition av situationen.

6.1.3 Konsekvenser av problematisk skolfrånvaro

Intervjupersonerna upplever att konsekvenserna för elever med outhärdlig problematisk skolfrånvaro är många och att de kan ge långvariga effekter. Socialsekreterare upplever att elever som långvarigt inte är i skolan riskerar att hamna i social isolering, vilket kan utvecklas till dåligt mående och psykisk ohälsa.

Det är ju förstås missad utbildning, lägre chans till gymnasiestudier, tuffare att komma ut på arbetsmarknaden och då blir det ett utanförskap, självkänslan får sig klart en knuff, det är det långsiktiga. Och det kortsiktiga är väl att kommer du inte så börjar leken utan dig, att du känner dig utanför det sociala.

- Skolkurator

Kearny (2008) beskriver hur skolfrånvaro kan leda till ett flertal ekonomiska, psykiatriska och sociala konsekvenser för eleven. Skolmisslyckande, arbetslöshet och socialt utanförskap är faktorer som Skolinspektionen (2016) anser kan vara möjliga effekter av frånvaro. Elevens sociala liv kan enligt forskning och intervjupersonernas upplevelser få allvarliga effekter. Med allvarliga effekter menar de att risken för social isolering och bortkoppling från samhället och omvärlden är stor. Utanförskapet blir en följd av problematiken som kan påverka elevens arbetsliv och kan leda till svårigheter med psykisk ohälsa och sociala relationer. Intervjupersonerna delar upplevelsen av att en möjlig konsekvens av elevens problematiska skolfrånvaro i grundskolan kan leda till problematik i arbetslivet, vilket kan bli kostsamt både för eleven och samhället. Elevens val i skolgången relaterat till skolfrånvaro riskerar därmed att påverka elevens långsiktiga livs- och socialiseringsprocess. Skolfrånvaron kan tolkas som ett kostsamt agerande i förhållande till elevens möjliga framgångar i livet då de blir en del av den sociala process som styr elevens fortsatta utveckling.

6.1.4 Utvecklingsmöjligheter

Skolkuratorerna menar att verktygen för att uppmärksamma eleverna i tid inte finns. Enligt skolkuratorers upplevelser finns viljan men på grund av att mentorerna inte alltid har sina elever under lektionstid hinner inte mentorerna uppmärksamma elevernas mående eller förändringar i närvaron. Saknaden av tid leder till att mentorerna inte hinner bygga relationer med eleven och elevens frånvaro riskerar därmed att uppmärksammas senare än önskat. Den sociala interaktionen mellan eleven och läraren är en förutsättning för relationsskapande, en bristande sociala interaktion kan därmed ses som en ledande faktor till att problemet inte uppmärksammas. Den ena skolkuratoren menar att lärarna är i skolan för att utbilda eleverna och lärarens roll som mentor kommer i andra hand eftersom de egentligen agerar i ett annat uppdrag. Det finns en upplevd resursbrist i skolan som innebär att skolan inte har tillräckligt med resurser för att lärare ska vara lärare och mentorer ska vara mentorer. Resursbristen innebär att mentorns handlingsutrymme begränsas av att mentorn först och främst ska agera i yrkesrollen som lärare. Tiden som läraren kan lägga på att bygga fram en relation med eleven är begränsad. För att kunna uppmärksamma frånvaro tidigare behöver skolan lägga fokus på eleven, vilket kan innebära behov av ändringar i organisationens resurser genom omprioritering eller tillförande av resurser.

Om eleven känner en samhörighetskänsla i skolan kan det öka möjligheten att höja elevens närvaro i skolan. Samhörighet kan skapas genom en relation mellan eleven, mentorn och de lärare som undervisar eleven. Relationen mellan eleven och läraren kan därmed ses som en central del för att öka motivationen hos eleven (Cabo Donnow et al. 2020).

Relationsskapande och en känsla av samhörighet utgör viktiga aspekter i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Relationer bygger på förståelse mellan två parter, för att skapa förståelse behöver parterna få insikt i hur och varför den andra kommunicerar och agerar som den gör. Genom att ge en ökad chans till varseblivning mellan elev och lärare kan förståelse för den enskilde elevens behov öka. Det som beskrivs i symbolisk interaktionism är att ett rolltagande blir aktuellt och lärarens och elevens förståelse för respektive roll ökar förhoppningsvis. Det finns sannolikt ett handlingsutrymme för att göra detta rolltagande i skolan. Avgörande blir då hur den enskilde läraren tolkar sitt handlingsutrymme. Tolkningen sätter ramarna för den hjälp som eleven får och hur relationen mellan mentorn och eleven byggs.

6.2 Samverkan

6.2.1 Upplevelser av den befintliga samverkan

Intervjupersonerna upplever att samverkan fungerar bra men att det, enligt ena skolkuratoren och båda skol- och familjepedagogerna, finns ett flertal brister i samverkan som behöver åtgärdas. Utvecklingsbehoven fokuserar på att förbättra samverkan så att hinder mellan verksamheterna minskar. Skol- och familjepedagogerna arbetar nära skolan och socialtjänsten och upplever att vissa möten är innehållslösa. Syftet med mötet är att utbyta information så att båda parter kan gynnas av det, men de upplever att det främst är de som ger information och att det är oklart om informationen tas emot av de andra verksamheterna. Oklarheterna kan leda till frustration hos skol- och familjepedagogerna eftersom effektiviteten i samverkan och elevens möjlighet att få hjälp riskerar att påverkas. Skol- och familjepedagogernas upplevelser kan ses som en följd av brister i förståelse från de andra professionella och hur de tänker i förhållande till informationsutbyte vid gemensamma möten. Om de professionella försöker sätta sig in i hur de andra i samverkan tänker, kommunicerar, betar sig och agerar (dvs gör ett rolltagande), kan oklarheterna rätas ut. Genom en förståelse för respektive roller möjliggörs en bredare förståelse för hur andra upplever samverkan och varför de agerar olika.

Skolkuratorerna beskriver att socialtjänsten har två sidor, öppenvården där behandlare arbetar och myndighetssidan där socialsekreterarna arbetar. Skolkuratorerna upplever att samverkan med öppenvården fungerar bra medan samverkan med myndighetssidan ibland upplevs som mer komplicerad. Upplevelsen av skillnader mellan de professionella kan förstås genom att öppenvård och myndighetssidan har olika regler och riktlinjer att förhålla sig till.

Myndighetspersonalen kan ha ett begränsat handlingsutrymme utifrån specifika lagar och regler som de i sin yrkesutövning behöver tolka och förhålla sig till, något som skiljer sig åt från personalen inom öppenvården. Arbetsuppgifterna inom socialtjänsten skiljer sig åt och handlingsutrymmet inom de olika delarna av socialtjänsten är olika genom bland annat lagreglering. Beroende på hur professionella tolkar sitt arbetsuppdrag styr det användningen av handlingsutrymmet, vilket kan begränsa den professionellas flexibilitet i bedömningar och beslutsfattande i förhållande till eleven.

Socialsekreterarna upplever att en förutsättning i samverkan är att skolan och socialtjänsten har samverkansdagar två gånger per termin. Dessa syftar till att de professionella ska öka kunskapen om varandras arbete. Vid kunskapsutbytet sker tolkningar av samspelet mellan de professionella, tolkningar som den professionella gör för att få förståelse för hur andra professionella agerar och kommunicerar i sitt arbetsuppdrag. Förståelsen leder till att de professionella får insikt i andras synsätt. Ökad kunskap för varandras professioner är enligt Danermark (2000) en faktor som främjar samverkan. Genom att öka förståelse för olika professionellas arbetsuppdrag och riktlinjer skapas en insikt i hur de uppfattar och ser på en viss problematik.

6.2.2 Eleven som stafettpinne

Skolkuratoren och skol- och familjepedagogerna upplever att en central problematik i samverkan är att när en part i samverkan sätter in en insats så släpper andra parter i samverkan eleven. Ett exempel som skol- och familjepedagogerna lyfter fram är när alla parter i skolan har försökt att hjälpa eleven att höja sin närvaro men ytterligare insatser behövs. Då överförs eleven till skol- och familjepedagogerna. I samband med att det sker upplever skol- och familjepedagogerna att skolans parter ofta tar ett steg tillbaka. Detta blir problematiskt eftersom det blir ett konstant hopp för eleven mellan olika professionella, det saknas en trygghetsperson för eleven. Istället för att byta ut varandra menar skolkuratoren att man ska förstärka eleven genom att alltid stanna kvar så att man blir fler kring eleven. När

skol- och familjepedagogerna har gjort sina insatser ska skolan stå med öppna armar till eleven och bli elevens trygghet så att frånvaron inte riskerar att bli problematisk igen.

Alla elever är som en stafettpinne, om man springer ett stafettlopp och så ska jag ge pinnen till min kompis som ska springa nästa varv då släpper ju inte jag innan du har tagit emot, nej men här gör vi det, vi släpper en elev innan någon tar emot, så vi ska börja tänka som att varje elev är en stafettpinne, att det alltid är någon som håller i den.

- Skolkurator

Socialsekreterare, skolkurator och skol- och familjepedagoger är tre olika professioner, med olika roller och arbetsuppgifter. Skol- och familjepedagogerna beskriver att deras arbetsuppgifter är att göra det ingen annan kan göra. Arbetet anpassas efter elevens behov men gemensamma faktorer är motivationsskapande och trygghetsskapande med eleven. Skolkuratorerna arbetar hälsofrämjande genom åtgärdande insatser för eleverna. Fokuset i arbetet påverkas av vilken årskurs som har störst problematik. Det ger också vilka åtgärder som kuratorn behöver arbeta med. Socialtjänsten handlägger elevens och familjens behov och utreder ifall det finns något som socialtjänsten kan åtgärda genom olika insatser. Socialtjänstens arbete innebär en del beslutsfattande och de gör olika bedömningar utifrån elevens och familjens behov.

Skillnaderna i professionernas arbetsuppdrag medför att det finns olika synsätt på hur samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro bör bedrivas. Det finns ett gemensamt styrdokument som gäller både för skolkuratorer och skol- och familjepedagoger. Styrdokumentet anger hur det professionella arbetet med problematisk skolfrånvaro ska bedrivas. Styrdokumentet är en del av det som anger de professionellas handlingsutrymme. Den professionellas tolkning av styrdokumentet och handlingsutrymmet leder till vilken flexibilitet som den professionella gör i sina bedömningar runt eleven och insatser för att minska elevens frånvaro. Verksamhetens möjlighet att hålla kvar stafettpinnen vid överlämningen styrs därmed av den professionellas tolkning av handlingsutrymmet som skapas utifrån styrdokumentet. Den styrs också av tids- och resursbrist som de professionella har att hantera och de prioriteringar och tolkningar som den professionelle gör inom handlingsutrymmet med anledning av dessa brister.

Axelsson & Bihari Axelsson (2006) förklarar att strukturella skillnader mellan de professionella kan leda till delade åsikter angående vem som ska göra vad och i vilken grad ansträngningen i arbetet sker. I detta fall innebär det att beroende på vilken inställning den professionelle har i arbetet med eleven kan det leda till att olika professionella håller i "stafettpippen" (eleven) olika hårt. Detta kan påverka eleven negativt eftersom tillgång till hjälp riskerar att förbises.

6.3 Främjande faktorer i samverkan

6.3.1 Ansvarsfördelning och samordnad individuell plan

Intervjupersonerna upplever att ansvarsfördelningen vid samverkan ofta är otydlig och det blir en diskussion om vem som ska göra vad till nästa gång. Tydlighet beskrivs av ett flertal intervjuade som en förutsättning för en fungerande samverkan. Skol- och familjepedagogerna upplever vissa samverkansmöten som meningslösa eftersom oklarheter i vem som ska göra vad leder till att samverkan inte upplevs gå framåt. En tydlig ansvarsfördelning upplevs vara en nyckel. Intervjupersonerna upplever att ansvarsfördelning i dagsläget kan vara en försämrande faktor för samverkan.

En otydlig ansvarsfördelning kan leda till att professionella kommer in i varandras arbetsuppgifter. Hindberg (2006) förklarar att på grund av försämringen av samhällsekonomin har verksamheterna i sina prioriteringar begränsat sina ansvarsområden. Det har lett till oklarheter i arbetsfördelningen. Intervjupersonernas upplevelser av den otydliga ansvarsfördelningen kan kopplas samman med Hindbergs resonemang. Oklarheterna resulterar i en gråzon där det är oklart vem som ska ta tag i vad i samverkan. När det skapas en gråzon i samverkan ger det upphov till frustration som kan leda till att vissa professionella tar över andra professionellas ansvarsområden i syfte att hjälpa eleven. Frustrationen kan tolkas som en effekt av professionellas olika tolkningar av styrdokumentet för samverkan. Det kan skapa en frustration som resulterar i att de professionella agerar olika för att möjliggöra klientens möjlighet till hjälp.

De olika professionerna upplever SIP-möten (samordnad individuell plan möte) som ett väl fungerande verktyg och en möjlighet i samverkan. SIP-mötet blir ett forum där de olika verksamheterna har samma förutsättningar. SIP-mötet upplevs göra samverkan smidigare. Kommunikationen blir tydligare då alla verksamheter pratar samma språk och ges möjlighet

att samlas kring ett gemensamt mål. SIP-mötets främjande faktorer för samverkan kan ses utifrån symbolisk interaktionism och teorin om rolltagande. Rolltagandet skapas i det sociala samspelet i samverkan och innebär att de professionella sätter sig in i varandras situationer för att skapa förståelse för hur de andra professionella agerar och beter sig. Förståelsen ses som en nyckel för att nå klarhet i vad andra parter bidrar med till samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro.

Det gemensamma språket i samverkan upplevs inte bara vara en fördel för verksamheterna utan framförallt för eleven och för familjen. Ett gemensamt språk i SIP-mötet skapar tydlighet hos eleven och elevens vårdnadshavare genom klarhet i vilken hjälp de kan få utifrån olika insatser hos olika verksamheter. De professionella menar att i ett SIP-möte förklarar verksamheterna vad de kan erbjuda klienten för hjälp utifrån individens behov. De professionellas upplevelser av ett gemensamt och tydligt språk, kan utifrån symbolisk interaktionism ses som en följd av att de professionella, genom rolltagande, skapat förståelse för hur var och en kommunicerar och tänker. Förståelsen som skapas av de professionella blir en förutsättning i samverkan.

Det är ju våra SIP; ar, att vi sätter oss och gör en plan där alla får aktiviteter att bidra med, jag tycker att det är en bra arbetsform.

- Skolkurator

Ett SIP-möte upplevs skapa trygghet hos vardera verksamhet. Det blir en bekräftelse på att varje part gör det de kan för klienten. I mötet har olika verksamheter olika ansvarsområden och uppdrag som styr vilken insats de kan ge eleven och därmed vilka insatser var och en presenterar för eleven. Tydligheten i verksamheternas ansvarsområden upplevs vara främjande faktorer för samverkan och styrande för vilka insatser som var och en och samtliga tillsammans kan rikta till eleven.

6.3.2 Kommunens unika funktion

Alla intervjupersoner lyfter skol- och familjepedagogerna i kommunen som en viktig del i arbetet med problematisk skolfrånvaro och i samverkan mellan socialtjänsten och skolan. Skol- och familjepedagogerna upplevs vara en länk mellan socialtjänsten och skolan som effektiviserar samverkan. Skol- och familjepedagogernas arbete beskrivs som en viktig

funktion då de arbetar nära eleven och elevens familj. Intervjupersonerna upplever att skol- och familjepedagogerna kan hjälpa eleven på ett sätt som socialtjänsten och skolan inte kan.

De kan ju göra saker som inte vi i skolan kan, de kan möta upp i hemmet, de kan följa eleverna till skolan, de ser ju på ett annat sätt och hitta nya mönster och vägleda föräldrarna.

- Skolkurator

De intervjuade upplever att skol- och familjepedagogerna möter elevens behov och kommer eleven nära. Närheten blir en viktig del i sökandet efter lämpliga insatser hos de olika samverkande verksamheterna och därmed för samverkan. Skol- och familjepedagogerna upplevs därmed vara en nyckel för samverkan. Deras arbete skapar möjligheter till tillit och relationer, vilket är två faktorer som Widmark et al. (2011) beskriver är viktiga för samverkan.

Ibland går det åt 80% till enskilda ungdomar till att smsa dom 6:45 på morgonen men ibland så måste jag avvara det och att de får ner på 50% för att då ska vi jobba inför semestern med feriearbete eller vi ska ut till pedagoger och sprida vissa saker.

- Skol- och familjepedagog

Citatet synliggör hur skol- och familjepedagogerna har ett brett handlingsutrymme som styrs av de behov som är mest akut hos eleven och organisationen. Intervjupersonerna upplever att skol- och familjepedagogerna har stor flexibilitet i sitt arbete. Det beskrivs som en viktig förutsättning för ett framgångsrikt arbete med eleven. I diskussionen om handlingsutrymme blir den professionelles tolkning av handlingsutrymme centralt. Genom att skol- och familjepedagogerna är en relativt unik och nyinrättad funktion är inte deras arbete särskilt reglerat. Det gör att de har en hög grad av flexibilitet i sitt arbete och ett relativt stort handlingsutrymme. Skol- och familjepedagogerna menar själva att det främsta hindret i deras arbete är sekretesslagen. Samtycket blir därmed avgörande för deras insatser. Utan ett samtycke begränsas deras möjligheter i att hjälpa eleven höja närvaron i skolan.

Höjd närvaro, vi har ju elever som har haft jätte jobbigt att gå till skolan, vi har elever som verkligen kan sätta, säkert 5 på min hand som jag kan komma på nu som, framförallt sen familje- och skol pedagogerna kommit in att det har hjälpt och oro och ångest minskar givetvis.

- Skolkurator

Skol- och familjepedagogernas insatser har lett till 60% ökad närvaro hos de elever som de fått i uppdrag att arbeta med. Den höga procenten avser elever som under en längre period inte tidigare gått till skolan men som nu exempelvis klarar av att gå till skolan en timme om dagen. Ytterligare ett resultat av skol- och familjepedagogernas insatser är minskad oro och ångest. Förbättrad hälsa bedöms leda till att eleverna vågar möta sin ångest och därmed ta sig till skolan. Insatsernas förtjänster kan ses som en följd av skol- och familjepedagogernas breda handlingsutrymme som möjliggör att de professionella kan anpassa arbetet med elevens frånvaro utifrån elevens behov. Den enskilde skol- och familjepedagogens tolkning av sitt handlingsutrymme blir därmed central för vilka insatser som eleven får ta del av. Vilket i sin tur påverkar elevens möjlighet att bemöta problematiken och därmed höja närvaron i skolan.

6.4 Hinder i samverkan

6.4.1 Osammanhängande samverkan

Frekvent utbyte av personal är något som skol- och familjepedagogerna och skolkuratorerna i kommunen upplever påverkar stabiliteten i samverkan. Ett ständigt utbyte av socialsekreterare inom socialtjänsten upplevs försvåra samverkan eftersom det påverkar förmågan att bygga relationer mellan de samverkande. Tilliten mellan verksamheterna och mellan professionella och eleverna anses påverkas. Skol- och familjepedagogerna menar att relationer skapar tillit. Med utbyte av personal hinner inte eleven eller de professionella skapa relationer med socialsekreterarna. Brister i relationer upplevs leda till att tilliten mellan de professionella minskar.

Ny personal ska förstå och anpassa sig till en ny position och roll. I varje roll finns det förväntningar om hur professionella ska agera och bete sig i vissa situationer. Med ny personal följer nya tolkningar av hur rollen ska fyllas och förhålla sig i olika sammanhang. Det innebär att medarbetarna gör nya tolkningar som påverkar de samverkande parterna. Intervjupersonerna menar att ett frekvent utbyte av personal leder till ständigt nya processer som syftar till att skapa insikt i den professionelles val av handling. Vid svårigheter att förstå den professionelles handling blir den professionella oförutsägbar, vilket komplicerar möjligheten att bygga upp tillit och relation. Om den professionella får förståelse för

individens val av handling, så menar de professionella att ny personal kommer komma och ersätta den professionelle man lyckats skapa relation och tillit till.

Det som försämrar det är ju när det blir otrolig personalrulljängs så är det ju, när det inte finns en stabilitet så försämrar ju det jättemycket.

- Skol- och familjepedagog

Skol- och familjepedagogerna menar att en del elever har haft tre socialsekreterare hos socialtjänsten på ett år. Skolkuratoren beskriver att en del elever har haft 4-5 socialsekreterare, vilket upplevs som problematiskt för eleven. Skol- och familjepedagogerna och skolkuratoren upplever att eleven är fokuset i samverkan, och med bristande tillit mellan de professionella, riskerar åtgärderna för elevens problematiska frånvaro att påverkas. De menar att vissa socialsekreterare som är inhyrda konsulter inom socialtjänsten vet att de endast ska stanna en viss period i verksamheten. Det innebär att de inte prioriterar att lära känna andra professionella i kommunen, utan fokuserar på att bedriva sin yrkesroll. Tilliten mellan de professionella och eleven kan därmed bli en faktor som inte prioriteras, vilket riskerar att påverka insatserna till eleven.

Vi har olika uppdrag och att vi också måste lita på varandras kompetens och att vi förstår att det är olika uppdrag och skilda verksamheter, skola och socialtjänst, och samtidigt lita på att vi gör vårt jobb även om det inte verkar så.

- Socialsekreterare

De professionella menar att tillit är en viktig del i samverkan eftersom tilliten innebär att den professionella litar på att den andra professionella agerar med gott uppsåt. Widmark et al. (2011) beskriver att tillit är ett centralt element för att kunna skapa en lyckad samverkan. Widmark et al. menar vidare att tillit och lyssnande hör samman, med tillit följer andras intresse att lyssna på vad du säger, vilket ger dig som individ möjligheten att bli sedd och hörd. De professionella upplever att tillit är en faktor som verksamheterna behöver arbeta mer med eftersom det är en viktig grundpelare för att skapa och bibehålla en fungerande samverkan.

6.4.2 Oförutsägbarhet

Bemötandet och inställningen hos de professionella upplevs vara en avgörande faktor för effektiv samverkan. Skolkuratoren upplever att vem som svarar i jourtelefonen hos socialtjänsten spelar en stor roll för vilket bemötande som både den professionelle och eleven kommer att få i den enskilda situationen och ärendet. Utfallet av samverkan beror därmed på vem som representerar respektive part i samverkan. Beroende på vem det är som svarar i telefonen hos socialtjänsten så kan skolkuratoren få ett intryck av om samverkan kommer att bli enkel eller komplicerad, vilket skapar en oförutsägbarhet i samverkan. Professionellas olikheter i bedömningar kan förklaras av att de delar av organisationen de tillhör har olika ramar och struktur. Skolkuratorns upplevelse kan därmed förklaras av att olika professioner har olika uppdrag med olika handlingsutrymme. Därtill gör den enskilde hela tiden tolkningar av sitt handlingsutrymme och dessa tolkningar kan vara olika från person till person.

Det ska inte hänga på vilken ambulans som kommer ut för att du ska få rätt vård och det är likadant som det gäller med socialtjänst eller vad som helst att det ska inte hänga på det och det gör nog tyvärr det och det är nog likadant när det gällde med BUP.

- Skolkurator

Citatet tydliggör skolkuratorernas upplevelser av hur de professionellas bemötande styr arbetets resultat. De upplever att bemötandet och tillgången till relevant information inte ska vara beroende av vilken person som företräder respektive part i samverkan. Bedömningarna bör vara någorlunda överensstämmande inom samma organisation. Skolkuratorerna menar att det är tråkigt att behöva känna så eftersom det påverkar inställningen till att fortsätta skapa en positiv bild av samverkan. Upplevelse av hur samverkande parter bemöter varandra i samverkan blir en följd av den professionelles tolkning av situationen. Beroende på hur den professionelle tolkar den andras val av agerande och kommunikation i samspelet speglar det hens uppfattning av hur samverkan kommer att fungera. Samtidigt som det påverkar professionellas val av handling. Skolkuratoren menar att när hen ringer in till socialtjänsten kan hen antingen uppleva ett gott bemötande där den professionella får sina frågor besvarade eller ett odugligt bemötande där ingen hjälp ges.

Socialekreterarens val av handling kan tolkas av skolkuratoren som ett motstånd till samverkan. Socialekreterarens beteende gentemot skolkuratoren kan tolkas som oprofessionellt och icke önskvärt. Skulle det vara vanligt förekommande kan det skapa ett

motstånd hos kuratorn att kontakta socialtjänsten trots att det är grundläggande för en framgångsrik samverkan och elevens möjlighet till hjälp.

Också nu kanske jag spekulerar lite men vi säger att vi har en kurator som är frustrerad på socialtjänsten, när kuratorn har samtal med föräldrarna eller barnet så kanske det spiller över lite och sen när vi väl ska träffa föräldrarna eller barnet så har dom kanske redan en bild av att vi inte gör tillräckligt så på så sätt kan det kanske påverka.

- Socialsekreterare

Citatet synliggör vilka konsekvenser frustrationer hos den professionella kan få och vilken inverkan det kan ha på samverkan och på verksamheterna. Professionella upplever att synen på varandra som professionella kan påverka mötet mellan de professionella men framförallt mötet med klienten. Skolkuratorerna upplever att en bidragande faktor till frustrationen är att vissa professionella är dåliga på att dölja vad de egentligen känner. En av skolkuratorerna upplever en känsla av att “vi behöver inte er, vi behöver inte er för att bedriva vår verksamhet”, vilket påverkar viljan att ta kontakt med socialtjänsten. Genom att socialsekreteraren inte visar empati för hur hennes beteende uppfattas av andra minskar det interaktionen mellan kuratorn och socialsekreteraren och samverkan riskerar att bli lidande.

6.4.3 Sekretess och bristande återkoppling

Sekretess och bristande återkoppling är två centrala faktorer som de professionella upplever skapar hinder för samverkan. Intervjupersonerna är eniga om att den lagstadgade sekretessen gör samverkan komplicerad. Utan ett samtycke blir samverkan utmanande eftersom hinder skapas. Socialtjänsten besitter en högre sekretess än skolkuratorerna, vilket är något som de upplever påverkar skolans möjligheter att ta del av relevant information. Verksamheterna har olika resurser och har olika regler som styr deras arbetsuppdrag och möjlighet att samverka. Sekretessen kan bli en begränsande faktor i samverkan. Professionellas beskrivning av sekretessen kan ses och förstås utifrån Lipskys (2010) beskrivning av gräsrotsbyråkratens uppdrag att möta individens behov med organisationens resurser. Gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme begränsas av organisationens ramar. Fallet ovan visar att den enskilde gräsrotsbyråkratens tolkning av sitt handlingsutrymme blir avgörande för vilken tjänst eleven får. Olika socialsekreterares bemötande och tolkningar av sitt handlingsutrymme leder till hur omfattande samverkan kan bli trots att handlingsutrymmet bör vara detsamma. Socialsekreterarnas handlingsutrymme begränsas av sekretessen vilket försvårar

förutsättningarna för samverkan, att information som kan vara relevant för andra verksamheter inte kan delas. Exemplet visar att socialsekreteraren har möjlighet att göra bedömningar av vilken information som kan delas inom ramen för sekretessen. Därmed blir den enskilde socialsekreterarens bedömning av sitt handlingsutrymme viktigt.

Ett inhämtat samtycke beskrivs vara lösningen till sekretessens utmanande effekter. Socialsekreterarna menar att utan ett samtycke kan inte socialtjänsten lämna ut sekretessbelagda uppgifter till skolan. Eftersom socialtjänsten inte kan ge ut information, inser de att frustration kan skapas hos de samverkande parterna från skolan. Skolkuratorerna upplever att socialtjänsten vid vissa tillfällen använder sekretessen som en bortförklaring till varför socialtjänsten inte kan lämna ut information.

Ja, för vi säger om föräldrarna inte samtycker så blir det svårt att samverka fast man kanske behöver det sen har jag också varit med om barn som fyller 18 år enligt lag kan vi fortfarande placera dom enligt LVU upp till 21 år, men när dom är 18 då har dom rätt till, alltså då får dom bestämma vilka vi tar kontakt med om personen samtycker till det. Om personen säger att vi inte får ta kontakt med skolan eller föräldrarna så får vi inte göra det.

- Socialsekreterare

Citatet tydliggör socialsekreterarens beskrivning av socialtjänstens begränsningar i möjligheten att dela information utan ett samtycke. Clevesköld & Thunved (2015) beskrivning av verksamheters informationsskyldighet tydliggör att informationen får ges ut om det inte förekommer hinder i sekretessen. Samtycket blir en lösning till hindret. Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrati innebär att organisationens ramverk styr den professionelles utrymme vid användning av handlingsutrymmet. Sekretessen ses i fallet ovan som den utmanande faktorn i professionellas användning av handlingsutrymmet. Då socialtjänsten och skolan är två olika organisationer med olika ramverk innebär det att de samverkande parterna har olika handlingsutrymme att vara flexibel inom. Därmed kan socialsekreterares handlingsutrymme begränsas av offentlighets- och sekretesslagen, vilket kan skilja sig från skolkuratorernas ramverk. Skolkuratorerna menar att genom att utveckla arbetet i och runt sekretessen och tolkningen av sekretessen kan sekretessen användas som ett verktyg att öka kunskap om elevernas mående istället för att se sekretessen som ett hinder som sätter stopp för samverkansmöjligheterna.

Skol- och familjepedagogerna och skolkuratorerna upplever att bristande återkoppling påverkar deras möjligheter att fullfölja sitt arbete. Clevesköld & Thunveds (2015) förklaring av informationsskyldigheten ger en förståelse för professionellas upplevelser av bristande återkoppling. Socialsekreterare upplever att orosanmälningar från skolan ofta är bristfälliga. Det kan skapa en frustration eftersom det påverkar möjligheten att få en korrekt bild av problematiken innan de träffar eleven med familj. Bristfälliga orosanmälningar påverkar socialsekreterarnas handlingsutrymme. Ju mer information socialsekreterarna har inför mötet med eleven/familjen desto mer kan hen förbereda sig för att bemöta elevens behov utifrån uppdraget.

Skolkuratorerna har kännedom om att socialtjänsten endast kan ge begränsad information vid återkoppling av inledd utredning. Ibland kan de uppleva att bristen på återkoppling kan väcka frustration hos skolkuratorerna. Frustrationen riskerar att skapa spänningar i samverkan, vilket kan leda till en ovilja hos den professionelle att ta kontakt med verksamheten. Skolkuratorerna upplever en önskan om en mer utvecklad återkoppling från socialtjänsten. Det upplevs som en viktig faktor för att få samverkan att fungera.

6.5 Sammanfattning

Studien har ämnat att begripliggöra hur samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro fungerar. Den professionelles tolkning i situationen med andra professionella och/eller med eleven har visat sig ha olika inverkan på arbetet och i samverkan. Symbolisk interaktionism används för att tolka och beskriva hur olika professionella gör olika bedömningar inom ramen för det handlingsutrymme de har. Trots att de professionella har samma handlingsutrymme visar resultatet av studien att olika professionella gör olika bedömningar i likartade situationer. Den professionelles tolkning av organisationens regler ramar in de professionellas handlingsutrymme och dessa tolkningar leder till olika utfall i likartade situationer. Resultatet ger således en möjlig förklaring till varför olika professionella gör olika bedömningar i samverkan och i arbetet med problematisk skolfrånvaro.

7. Avslutande diskussion

I detta avsnitt presenteras en diskussion om studiens resultat där centrala aspekter lyfts fram och diskuteras. Avsnittet avslutas med förslag till vidare forskning och tips till hur samverkan kring problematisk skolfrånvaro kan utvecklas i den studerade kommunen.

7.1 Diskussion

Syftet med studien är att förstå hur samverkan mellan socialtjänst och skola fungerar i arbetet med problematisk skolfrånvaro. I studien appliceras Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrati, Svensson et al. (2021) begrepp handlingsutrymme och symbolisk interaktionism som teoretiskt ramverk för studien.

7.1.1 Samverkan

Studien visar att samverkan kring problematisk skolfrånvaro i den granskade kommunen är i behov av utveckling. Samtidigt har kommunen inrättat skol- och familjepedagoger vilket är en ny och unik funktion för att åtgärda problematisk skolfrånvaro. Även om kommunen inrättat denna nya funktion och därför sannolikt kommit längre i arbetet med att minska skolfrånvaro finns det ändå utvecklingsbehov.

Studien visar att de samverkande professionerna ser olika på problematisk skolfrånvaro men är eniga om att problematiken är individuell och behöver ses och åtgärdas utifrån varje elev. Det har framkommit olikheter i arbetet med problematisk skolfrånvaro som jag tolkar dels är en följd av de professionellas olika tolkningar av situationen med eleven och hans specifika problem. Dels är en följd av att de professionella gör olika tolkningar inom och av det handlingsutrymme som finns genom organisationens ramverk. Att olikheter i tolkningarna sker och hur de uppkommer kan förstås med hjälp av teorierna i symbolisk interaktionism.

De professionella anser att gemensam kunskap om orsakerna till varje elevs problematiska frånvaro är nödvändig för att kunna höja elevens närvaro i skolan. För att minimera konsekvenserna av elevens problematiska skolfrånvaro blir gemensam utredning om bakomliggande orsaker till problematiken i samverkan nödvändig. Vidare blir den professionelles tolkning av handlingsutrymmet viktigt för att nå ett effektivt arbete med att minska elevens skolfrånvaro.

I resultatet framkommer det att läraren i sin roll som mentor har svårt att möta varje elev. Detta ser jag som en utvecklingsmöjlighet för skolan. Mentorns tidiga signal om elevens frånvaro kan leda till att elever med problematisk skolfrånvaro uppmärksammas tidigare.

Det finns ett flertal hinder som bromsar effektiviteten i samverkan. Jag tolkar sekretessen som den största utmaningen då den hindrar professionella att dela information mellan verksamheterna och att denna delning blir föremål för den enskilda socialsekreterarens tolkning av sitt handlingsutrymme. Sekretesslagen påverkar socialtjänsten mest av samverkansparterna vilket leder till att socialsekreterarnas handlingsutrymme är mest begränsat. Socialsekreterarnas begränsade handlingsutrymme tolkar jag som en ledande orsak till spänningar mellan de professionella.

För att minimera spänningar i samverkan menar Widmark et al. (2011) att tillit, lyssnande och relationsskapande är viktigt. Axelsson & Bihari Axelsson (2006) beskriver hur tilliten är relevant för att minimera konflikter i samverkan. Studien visar att ett frekvent utbyte av socialsekreterare gör det svårt att skapa relationer och tillit. Som framgått i avsnittet om osammanhängande samverkan har personalomsättningen lett till spänningar och frustration. Den har även lett till nya tolkningar av regler och ramar för verksamheten, det vill säga en omprövning av det handlingsutrymme som socialsekreteraren har. De nya tolkningarna påverkar professionellas möjlighet att skapa tillit till varandra.

I diskussionen om oförutsägbarhet i samverkan hamnar fokuset på den professionelles tolkning av andras sätt att kommunicera och bete sig. Beroende på vem som representerar respektive part i samverkan påverkar det utfallet av samverkan. Graden av varseblivning (den enskildes tolkning) och empati (förmågan att leva sig in i den andres situation) hos de samverkande parterna kan förklara hur framgångsrik samverkan blir och minskar oförutsägbarheten i samverkan. Förmågan att visa och känna empati blir en lösning till att minimera oförutsägbarheten i samverkan.

Studien visar att ansvarsfördelning och SIP-möten både främjar och hindrar samverkan. Hindberg (2006) menar att samverkan riskerar att hamna i en gråzon när ansvarsfördelningen är oklar. SIP-möten utgör en lösning till bristerna i ansvarsfördelningen då mötet skapar

tydlighet i vem som ansvarar för vad i förhållande till samverkan och eleven. Min tolkning är att SIP-mötet framförallt hjälper till att tydliggöra ansvarsfördelningen.

Skol- och familjepedagogernas insatser beskrivs som en drivande funktion i samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro. Då insatsen är relativt ny är det sannolikt att den inte är särskilt reglerad. Skol- och familjepedagogerna kan vara mer flexibla i arbetet med eleven än vad socialsekreterare och skolkuratorer kan. Skol- och familjepedagogernas arbete har enligt studien lett till ökad närvaro hos elever med problematisk skolfrånvaro samtidigt som samverkan utvecklats framåt.

7.1.2 Teorier

Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrati, teori om handlingsutrymme och symbolisk interaktionism som används i studien för att begripliggöra det empiriska materialet har visat sig vara användbara i studien. Teorin om gräsrotsbyråkrati visar att professionellas handlingsutrymme formas av organisationens ramverk. Detsamma gäller i Svenssons et al. teori om handlingsutrymme. Styrdokumentet som beslutats i kommunen anger ramverken för organisationen och ger ramarna för de professionellas flexibiliteten inom det handlingsutrymme som ges. Teorierna i symbolisk interaktionism har använts för att visa att de professionellas handlingsutrymme formas av den professionelles tolkning av organisationens ramverk och denna tolkning är situationsbunden. Professionella gör olika tolkningar av samma situation, vilket kan bli gynnande eller problematiskt för samverkan. Med hjälp av symbolisk interaktionism kan man förklara den enskildes tolkning av och arbete inom handlingsutrymmet såsom det definieras enligt Lipskys och Svensson et al. teorier.

7.2 Förslag på vidare forskning

Studien utgår från symbolisk interaktionism som ett teoretiskt ramverk. Då teorin appliceras efter insamlingen av det empiriska materialet har ingen fördjupad förståelse för professionellas tolkningar, rolltagande och förmåga att visa empati kunnat utvecklas. Vid vidare studier anser jag att det skulle vara nyttigt att använda symbolisk interaktionism vid utformningen av intervjuguiden för att få en bredare förståelse för hur professionella tolkar ramverk, handlingsutrymme och situationer olika.

7.3 Tips till utveckling av samverkan

Då studien visar att samverkan kan utvecklas, väljer jag att ge tips på utvecklingsmöjligheter till den aktuella kommunen. En gemensam definition av vad som utgör en problematisk skolfrånvaro för alla professioner i samverkan skulle medföra ett gemensamt synsätt i samverkan och därmed minimera spänningar vid skilda åsikter kring problematiken. Temadagarna upplevs främja samverkan och vid dessa bör vikten av empati och rolltagande betonas. Detta för att parterna i samverkan ska kunna få insikt i andras perspektiv. Jag upplever även att det finns behov av att lyfta förståelsen om hur sekretessen begränsar socialtjänsten. Tillsammans kan de professionella då förhålla sig till sekretessen på ett bättre sätt. För att ytterligare utveckla en gemensam samverkan kan de styrdokument som tagits fram för skolans personal utvecklas till att omfatta samtliga funktioner i samverkan. De skulle sannolikt kräva ett förvaltnings- och nämndövergripande arbete. Slutligen anser jag att kommunen bör fira de gemensamma insatserna som resulterat i att vissa elever ökat sin närvaro med 60% i skolan.

8. Referenser

Arvidsson, Maria & Viktor Vesterberg (2020) En ojämlik skolplikt? Problematisering av skolfrånvaro i en decentraliserad skola. *Utbildning & Demokrati 2020*, VOL 29, nr 1, 7-24.

Axelsson, Runo & Susanna Bihari Axelsson (2006) Integration and collaboration in public health - a conceptual framework. *Nordic School of Public Health*. Vol . 21 (1), pp. 75-88.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Liber AB.

Cabo Dannow, Maria, Barbara Hoff Esbjorn & Sofie Wollny Risom (2020) The Perceptions of Anxiety-related School Absenteeism in Youth: A Qualitative Study Involving Youth, Mother and Father. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64(1), 22-36.

Charon, Joel M. (2004) *Symbolic Interactionism. An Introduction, An Interpretation, An Integration*. Pearson Prentice Hall.

Clevesköld, Lars & Anders Thunved (2015) *Sekretess. Handbok för socialtjänsten*. Fjärde upplagan. Wolters Kluwer Sverige AB.

Danermark, Berth (2000) *Samverkan - himmel eller helvete?* Gothia AB.

Eldén, Sara (2020) *Forskningsetik: Vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Studentlitteratur AB.

Ek, Hans, Joakim Isaksson & Rikard Eriksson (2017) Professioner, makt och samverkan mellan myndigheter. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 24(1):59-77.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber AB, Stockholm.

Folkhälsomyndigheten (2018) *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985-2014*. Artkl.nr: 18023-2.

Gren Lindell, Malin (2021) *School Attendance Problems. A Research Update and Where to Go*. Jerringfonden.

Gärtner Askeland, Kristin, Siren Haugland, Kjell Morten Stormark, Tormod Boe & Mari Hysing (2015) Adolescent school absenteeism and service use in a population-based study. *MBC Public Health* 15:626.

Havik, Trude, Edvin Bru & Sigrun K. Ertesvåg (2015) School factors associated with school refusal- and truancy-related reasons for school non-attendance. *Social Psychology of Education: An International Journal*, 18(2), 221-240.

Hindberg, Barbro (2006) *Sårbara barn - att vara liten, misshandlad och försummad*. Gothia AB.

Karlberg, Martin, Nina Klang, Filip Andersson, Kirsten Hancock, Laura Ferrer-Wreder, Christopher Kearney & Maria Rosaria Galanti (2022) The Importance of School Pedagogical and Social Climate to Student's Unauthorized Absenteeism - a Multilevel Study of 101 Swedish Schools. *Scandinavian Journal Of Educational Research*, Vol 66, NO. 1, 88-104.

Kearny, Christopher A (2008) School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review* 28 (2208) 451-471.

Lipsky, Michael (2010) *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of The Individual In Public Services*. Russell Sage Foundation.

Pijl, Esther K., Yvonne T. M. Vanneste, Frans J. M. Feron, Jolanda J. P. Mathijssen & Angelique E. de Rijk (2021) Stakeholder perspectives on primary school pupils and sickness absence - exploring opportunities and challenges. *Educational Review*. Oct2021.

SFS 2009:400. *Offentlighets- och Sekretesslagen*.

SFS 2010:800. *Skollagen*.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlagen*.

Skolinspektionen (2016) *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. DNR:40 - 2015:28 55.

Skolverket (2022) *Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*. Rapport 2022:9.

Skolverket (2021) *Nationell kartläggning av elevfrånvaro. De obligatoriska skolformerna samt gymnasie- och gymnasiesärskola*. Rapport 2021:10.

Socialstyrelsen (2019) *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa*. Nationella kartläggning 2018. Artikelnr: 2019-12-6502.

Socialstyrelsen (2013) *Barn och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*. Artikelnr: 2013-3-15.

Socialstyrelsen (2014) *Barn som far illa eller riskerar att fara illa. En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningskyldighet och ansvar*. Andra uppl. Artikelnr: 2014-10-4.

SOU, Statens Offentliga Utredningar (2016) *Saknad! Uppmärksamma eleverns frånvaro och agera*. Rapport 2016:94.

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran, Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber AB, Stockholm.

Trost, Jan & Irene Levin (2010) *Att förstå vardagen med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Studentlitteratur AB, Lund.

Vård- och omsorgsnämnden, Utbildningsnämnden & Kultur- och fritidsnämnden (2018) *Riktlinjer för samverkan mellan utbildnings-, vård- och omsorgs- samt kultur- och fritidsförvaltningen*.

Utbildningsförvaltningen, Förvaltningschef (2021) *Plan för närvaro i grundskolan*.

Widmark, Catharina, Christer Sandahl, Katarina Piuva & David Bergman (2011) *Barriers to collaboration between health care, social services and schools*. Vol 11.

9. Bilagor

9.1 Informationsbrev

Hejsan!

Jag heter Lovisa Persson och studerar på socionomprogrammet på Lunds Universitet Campus Helsingborg. När jag hade min praktik på socialtjänsten 2022 väcktes ett intresse för samverkan och framförallt samverkan mellan socialtjänsten och skolan.

Jag skriver nu mitt examensarbete om samverkan mellan socialtjänsten och skolan i arbetet med problematisk skolfrånvaro i en liten kommun. Jag undrar om du är intresserad av att medverka i en intervju inom snar framtid. Om du är intresserad får du gärna kontakta mig på mejl; lovisapersson15@gmail.com eller via telefon; 076-8998745.

Jag vill tydliggöra att medverkan i studien är frivillig, vilket innebär att ni kan avbryta delaktigheten i studien när som helst, utan motivation till orsak. Materialet från intervjun kommer enbart att användas i forskningssyfte, där era namn kommer att anonymiseras.

Med vänlig hälsning, Lovisa Persson

9.2 Intervjuguide

Inledning

- Förklara studiens syfte
- Beskriv upplägget med intervjun
- Lyft fram forskningsetiska principer
- Samtycke till deltagande i intervju och användning av materialet i studien

Bakgrundsfrågor

- Hur länge har ni arbetat i denna verksamhet?
- Vad har ni för yrkesroll i förhållande till verksamheten?
- Hur ser dina arbetsuppgifter ut?
- Vad har du för utbildning och erfarenhet?
- Vilken roll har ni i samverkan?
- Vem styr era arbetsuppgifter?
- Finns det specifika lagrum/regler som du behöver förhålla dig till i arbetet?

Skolfrånvaro

- Hur skulle ni beskriva en problematisk skolfrånvaro?
- Hur arbetar ni för att främja en fungerande skolgång?
- Använder ni några specifika metoder i det förebyggande arbetet med skolfrånvaro?
- Hur fångar ni upp elever med problematisk skolfrånvaro? Finns det utarbetade rutiner?
- Vilka orsaker till problematisk skolfrånvaro kan ni se?
- Vilka möjligheter respektive utmaningar finns det i arbetet med problematisk skolfrånvaro?
- Har ni i dagsläget ett ungefärligt antal på den problematiska skolfrånvaron?
- Vilka långsiktiga effekter kan problematisk skolfrånvaro riskera att leda till?

Samverkan

- Vilka verksamheter anser ni är viktiga att samverka med rörande problematisk skolfrånvaro?
- Varför behövs samverkan i arbetet med problematisk skolfrånvaro?
- Vilka faktorer upplever du främjar samverkan?
- Vilka faktorer upplever du försämrar samverkan?
- Hur upplever ni den nuvarande samverkan kring problematisk skolfrånvaro?
 - Finns det något med det förebyggande arbetet som ni anser att man kan göra annorlunda? Hur i sådana fall?
- Vilka möjligheter respektive utmaningar gällande samverkan kring problematisk skolfrånvaro?
- Kan ni se några resultat som samverkan mellan socialtjänsten och skolan har lett till?

Framtiden

- Vilka långsiktiga effekter anser ni att man kan förvänta sig i det gemensamma arbetet med problematisk frånvaro?
- Vilka framtida utmaningar ser ni med samverkan?
- Vilka framtida utmaningar ser ni i arbetet med problematisk skolfrånvaro?